

СВОБОДА НАРОДАМ — СВОБОДА ЛЮДИНІ!

ВІСНИК
THE HERALD
Суспільно-політичний лісатник

З М І С Т

стор.	стор.
Напередодні Женеви	1
Д. Донцов — Знак ганьби	3
Проф. Н. Полонська-Василенко — Зруйнування Запорізької Січі	7
Проф. О. Оглоблин — Американська революція та український національ- но-визвольний рух кінця 18 ст.....	11
Е. М. — З Нотатника	17
I. В-к — Плян — через океан	18
П. Г. — У нас все дозволено	21
О. Савко — Культ Росії	22
І. Федорович — Імперські ребуси	24
О. Савко — Спотворена лірика	25
Г. Косинка — Фавст	27
Е. Маланюк — Батьківщині	27
Н. Ріпецький — Тисяча дев'ятсот прокляті	33
МАН — Перекладачі	36

ВІСНИК
ОРГАН ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ СВОБІД УКРАЇНИ

ВІСНИК

НАПЕРЕДОДНІ ЖЕНЕВИ

Конференція великих Чотирьох полонила пресу й частинно політичне мишлення. Ознака не потішаюча, тим більше, що жадних передумов для розв'язки проблем, над якими будуть працювати великі штаби чотирьох держав, немає. На зустріч „на найвищому рівні” з Москви вибирається величезна делегація, очолена Булганіном, а з нею, вірніше для неї, цілий транспорт продовольчий і добrаний повар, який готовуватиме їм їжу. (Очевидно під доглядом досвічених очей НКВД). Вживаються посилені заходи й для охорони президента й інших великих мужів. Дрібниці, деталі, але вони характеризують „миролюбну” атмосферу навколо конференції, де будуть говорити про розброєння, і про відпружнення, чи співжиття двох світів.

Ініціатива про співжиття виходить з Москви. Над питанням про причину її є багато ворожби. На заході вже мов би бачать, що внутрішній стан Імперії і в сільському господарстві, і в промисловості, і на самій політичній верхівці, є коли не безвиглядним, то близьким до того. Заява Хрущова на святкуванні Дня Незалежності (4. липня), коли він в американському посольстві у Москві, бундючно заявив: „що ніколи ще наше становище не було таким міцним, як нині”, не спротовує той безвиглядності, а радше її підтверджує.

І саме отим внутрішнім становищем в Советській Імперії зумовлені були мирні заходи її, які почалися з відвідин Пекіну торік, а цього року були здійсновані на московській і варшавській конференціях, у Відні, де подаровано Австрії незалежність, у Београді, де, після доброї випивки, гости з Москви порозумівалися з югославським диктатором про співжиття обох комунізмів. А перед самою конференцією Москва з Всесвітньої Асамблеї миру, що два тижні тому закінчилася у Фінляндії, говорить своє останнє слово, мовляв, під тиском мас змушен-

ний капіталістичний світ говорити з нею про співіснування. Майстерна пропаганда!

Проте ці прояви московської політики на зовні дехто на заході оцінює виключно з погляду змін зовнішньо-політичного курсу Кремля, вбачаючи в них еволюцію в московському царстві. Така оцінка приховує суть, справжні причини миролюбства Москви, з чого нераз в минулому вона користалася.

І в торішній подорожі московських правителів до Пекіну, що була поступкою перед націоналізмами Сходу, і низькопоклонне паломництво до Београду, де Москва капітулювала перед виклятим нею „націонал-комунізмом” з югославською диктатурою, криється, змушений внутрішнім станом, тактичний відступ перед націоналізмами. Не маючи ні відваги, ні сили протиставитись їм без ризика розпаду Імперії, Кремль, щоб стримати той розпад, іде на зовнішні поступки на периферіях, а разом з тим нещадно поборює їх в середині імперії.

Внутрішньо-імперська криза така глибока, що найменший зовнішній конфлікт, в якому б Москва брала участь, грозить імперії розпадом. На Москві ріці це зрозуміли, як зрозуміли й те, що ведення війни чужими руками, зокрема „китайських добровольців”, їй не дозволено буде, тому її шукають рятунку в зовнішньому миролюбстві. А довготривалої холодної війни на довший час Кремлеві також не під силу вести з економічних причин, а головне, що стан холодної війни не дозволяє кардинально (по московському) розв'язати внутрішні проблеми — покінчти генерально з націоналізмами поневолених нею народів.

Головною проблемою на конференції чотирьох буде проблема Німеччини, а з нею побічно і Далекого Сходу — Китаю. Москва намагатиметься зробити все можливе, щоб вирвати Німеччину з системи союзів Америки, пере-

тягти її на свою сторону, або нейтралізувати її, щоб потім розбурхати в об'єднаній і зневіртальній Німеччині сили імперіалізму й реванжу. Чи є для цього якісь підстави? Московська дипломатія знає, що німці ще далеко не є рішені, яку дорогу остаточно вибрati. Не треба забувати її того історичного русофільства, закоренілого серед німців. Пакт Рібентропа - Молотова на передодні другої війни, не був несподіванкою. Підвалини для нього покладено було ще в Ропалло (16.4.1922 р.), де на нічній „пижамній нараді”, коли німецькі дипломати зійшлися на заклик Чичеріна й радились до ранку, було перекреслено Брест-літовський договір і намічено приязнь на довгі роки між Москвою і Німеччиною. Започаткований тоді економічний, а з ним і політичний союз Москви і Берліну, був чи не найбільшим осягом большевицької дипломатії після першої світової війни. Завдяки цьому зближенню Росія змогла, подолати внутрішню господарську кризу, а німецька соціал-демократія після Ропалло, підготовила цілою низкою заходів прихід Гітлера. А гітлерівська Німеччина з її боротьбою проти Англії й Франції, уможливила Росії в голодній сблозі колективізувати Україну і інші республіки — устабілізувати імперію на московський копіл. І нині Росія шукає заслони, щоб закінчити початий після другої війни новий етап, своєї колоніяльної політики — соцетизації імперії.

Марно ворожити, в яку форму виллеться боротьба за Німеччину на зустрічі „на найвищому рівніві”. Є всі підстави думати, що Булганін в Женеві піймає облизня. Але не можна не дооцінювати тих русофільських проявів німецької преси, а зокрема соціалістичної, що є заворожена і досі російсько-імперською легендою. Багато німців ще й досі перебуває під впливом русофільства, пов'язуючи з дружбою Німеччини й Росії свою силу й добробут. В лютому цього року в Гановері було цікаве зібрання християнсько-демократичного

„VISNYK” — „THE HERALD”

Published Monthly except July and August
when bi-monthly

„Second class Mail Privileges Authorized at
New York, N. Y.”

I. Wowchuk Editor in Chief.
Address: P. O. Box 304, Cooper Station
New York 3, N. Y.

Союзу за участю канцлера Аденауера. На зібранні проф. В. Штарлінгер, автор книжки „Кордони советської влади”, який в 1954 р. повернувся з тaborів СССР, виголосив доповідь, в якій пробував геополітично обґрунтувати доцільність зближення Німеччини з Родюю.

Для доповідача безсумнівним є, що все те, що відділяє німців нині від Росії, треба перемогти й забути. Він бачить на великих просторах імперії багато народів, але тільки одну націю, яка володіє прикметами асимілювати всіх. І майбутній світовий зудар не буде зударом з марксизмом, від якого в практиці імперського життя нічого не лишилось, а з отим феноменом, що асимілює інших і якого захід не розуміє. Бльокада Берліну була тактичним маневром для випробування сил заходу. Роблячи цю пробу, Росія ні за яких умов не розпочала б війни, а коли б її поступились в Берліні, то вона повторила б те саме в іншому місці Європи, байдуже де. Коли ж проба не вдалася на заході, то Москва затяяла її на сході — Корейська війна. В цій війні також ішлося Москві тільки про іспит Заходу на Сході. І якби Америка не зареагувала була на Сході, тоді б, після „возз'єднання” Кореї, Москва стала б повним гегемоном на сході. Цього не сталося. Але в часі відкритого змагу Росії з Заходом на території Кореї, довершилось оформлення нової світової потуги з її шістсот мільйонами населення. Китай, де щорічний приріст населення дорівнюється невеликій країні, не є спроміжний забезпечити свого населення, неминуче змушені буде шукати нових просторів не на півдні, а на півночі й північному заході, на просторах, якими володіє Росія, дуже мало заселених. Розбурканий Китай в силу біологічного росту буде тиснути на Амурські кордони Росії. Такі розумування чи проекція, над якою розважають німці, вибираючи шлях майбутньої національної зовнішньої політики. Істотним є, що у взаєминах трьох світових потуг (ЗДА, СССР і Китай), роля яких є рішальною на міжнародній уклад. Німеччина може вибирати між Америкою і СССР.

Китай і СССР є пов'язані між собою спільною ідеологією та нинішньою залежністю китайського економічного потенціялу від СССР. Але ця залежність не може тривати довго, бо

Д. Донцов

ЗНАК ГАНЬБИ

Один місячник, дуже до речі, пригадав нам соромливо замовчуваний вірш І. Франка. Ось витяг з нього:

Ми всі такі! Що в інших ганьби знак — то ми приймаємо як хліб насущний!

У інших ренегат, у нас — добряк; у інших скажуть, просто, ясно так: Безхарактерний, — в нас лиш простодушний. Не стало стиду в нас! Ми в супокою упідлимось, ще й горді підлоюто...

Убійчо-влучне окреслення й на здегенеровання частини нашої еміграції чи з Львівської, чи з Київської України.

Недавно читали ми (в „Свободі“) спогади

Советський Союз не в силі задовольнити зростаючих потреб Китаю, подати йому допомогу, якої він потребує й потребуватиме, а з другої сторони, Китай шукатиме способів унезалежнення від московської опіки. Коли далекосхідні кордони Росії стануть найбільше загрожені, тоді Росія змушеня буде шукати підтримки на Заході. На цю ймовірність і розраховує, чи орієнтується частина німецької політичної думки, вважаючи, що вона стане дійсністю раніше, як того сподіваються. І це до якоїсь міри підсилює русофільські настрої в політичному думанні Німеччини.

Подорож Неру до Москви, а потім до Лондону, де він намагався вплинути, щоб на зустрічі великої чвірки було обговорено і про Далекий схід, дає підставу думати, що німецьку проблему пробуватимуть пов'язати з далекосхідним політичним вузлом.

На конференції кожна з сторін намагатиметься забезпечити свої інтереси. Назовні говоритиметься про мир, розброєння, а в глубині світ не припиняє підготовки до війни. Не є істотним для нас, чи буде вона й коли, про це властиво мало знають й ті, що наполегливо міротворять. Істотним є, щоб ми себе духовно не роззброювали завжди, пам'ятаючи Шевченкове:

Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Ії окраденую збудять...

одного львівського автора про перші тижні московської окупації в Галичині... „Рядами довгими“ проходять нагло здетронізовані члени нашої кермуючої верхівки: ось знаний поет і не менше знаний учений і член НТШ, — при праці. Перший пише оду на честь червоного царя, а другий виправляє в тій оді мову. Перші дні російської навали! Ніхто їх до того не змушував, апарат добровільно-примусового кадіння перед образами ідолянського кесаря ще не змонтований, і тим не менше плебейські душі вже спішать з своїми кадильницями в божниці діявола. В божниці того, хто знищив наші національні святыни, а в них порозвішував свої подоби. ...А найцікавіше, що автор тих спогадів, бувши стрілець, людина гідна пошани, оповідає про це епічним стилем без тіні емоції гніву, або омерзіння.

„Не стало стиду в нас“!

В тих же спогадах мова про славного професора, колишнього голову НТШ, і ревного католика: як йому привозять „запрошення“ виступати на якісь уряджені комуністами, „мітінгу“, а з готовим текстом „його“ промови... І тут, оповідається, з співчуттям, про клопоти професора і про те, що він, служачи діяволу, в глибині душі не змінився, і що, як все, над його ліжком висить образок Матері Божої. Чи поруч з портретом вусатого вождя, не сказано.

„Але ж скажуть мені — страшна долоня большевизму! Чи ви про неї забули?!" — Ні, не забув, як не забув про те, що коли та долоня ще не сягала за Зброч і тоді той набожний професор повчав своїх галицьких земляків, що ця московська долоня є благословенством для нас! Що під нею цвіте наше життя й розвивається наша національна культура...

„Не стало стиду в нас“!

В 1951 р. помер знаний письменник і політик, член Закордонної групи Укр. Комуністів, перед тим голова вищої влади УНР. В той час, як Україна спливала кров'ю, борсаючись в пазурах займанця, — на полях бою і в московських „живодіорнях“, він, ніким не приневолений, з еміграції поїхав лизати халяву московського Хама, благаючи прийняти його на службу, в

почет „хамових синів”, помагати додушувати свій сторо зтерзаний народ, проголошуячи всім, що московський „комунізм не допускає панування нації над нацією, та ще й кликав піти його слідом „тих українців, які не мріють на стражданнях свого народу будувати свої маленьки втіхи”... Розчарований в надіях на „пачот уважені” у ССР осідає закордоном в своїм „закутку”, як власник-хуторянин, з такого „закутку”, які комуністи грабували від наших селян, благословляв він соввладу.

За це все, а також за белетристичну галіматью, в якій звеличував комунізм, „вдячні земляки” з „демократичного й взагалі лівого кагалу” славлять ім’я його, як „одного з великих синів народу”, „що віддав своє життя за його визволення”. А ВУАН видала окрему працю про нього: і якого то він був „пролетарського походження”, і як він гірко працював на своїй „трудовій базі” під сонцем буржуазної Франції, і як він тяжко страждав через те, що не міг „виїжджати літньої гарячої пори до чарівної французької рів’єри”, як в поті чола садив городину і споживав її. І цей безмірно цинічний травіяльно-лицемірний, забріханий „пошлій” акафіст з’явився під фірмою ВУАН...

„Не стало стиду в нас!”

Був на Україні поет з ласки Божої, а тепер слуга нечистої сили: тішиться, що вона „в Кремлі багряно роззвіла і світ наш огріває цілий”, глузує з борців за волю України, славить могутню „правицю Ілліча” і „батьківщину”, яка для нього є вже не Україна, а ССР... І в день ювілею Рильського славлять, як „видатного українського поета” і в Літ. Мист. Клубі і в пресі — не тільки в лівій...

„Не стало стиду в нас!”

Об’явився на еміграції український Вундеркінд. Він є і нашим Мойсеєм, і Дантом і Шекспіром і Провидіння взагалі його зіслало нам. (так звістують в його власнім часописі). Але є небезпека! Бо ще живе, хоч мертвий, Шевченко. Треба його угробити (двох Мойсейів не може бути!). І його угроблює самже ж новий Мойсей, шеф „революційних демократів” в окремім вірші: там і про урбанізацію, і електрофікацію, і інші блага, якими обдарували Україну большевики, і про те, що в цей „новий день новий пророк гряде”, а вік Кобзаря — „давно доспіваний пропав”, та й сам Шевченко (побожне бажання цього поета) став „забутий і

пилом днів, мов попелом припав”. Не треба бути дуже догадливим, щоб доглупатись, що „новим пророком”, заступником Шевченка уважає той поет самого себе... Колись галичанин О. Назарук відкидав Шевченка за те, що був різун і не визнавав культурницької праці царя Петра і Катерини на Україні — (його співробітник п. Мох випоминає Кобзареві його „гуляще життя”), а новий Мойсей відкидає Шевченка за те, що не актуальний став він і старомодний у вік „дастіженій велікай актібрськай революції”... „А братія” — вважає тих свободолюбців своїми моральними або політичними вождями...

„Не стало стиду в нас!”

Часопис, яка зве себе українською та її ще самостійницькою, — захвалює, масову депортaciю українців в Казахстан, — „країну великих можливостей”, яка має стати „для мільйонів наших земляків — другою батьківщиною” (а третьою, мабуть, Сибір і Соловки?). Самі ті „самостійники” ні до тої другої, ні до першої батьківщини на разі не вертають (мають за кордоном важніше завдання!), але по десяттях літах мандрівки пустинею у фантастичну обіцяну землю зарепетували: „обдутив нас Єгова!” — Україні, до якої батьки наші йшли і за неї боролися, нема і бути не може! Є реальна сучасна — УССР — „наша держава!” Решта ж „фато моргана злудна”, неповажних мрійників. Ось що! І до їх прислухуються деякі земляки, як до репрезентантів країни. І кождий з них на думку тих земляків є „презавзятий патріот та й християнин ще до того”. І ні про одного з них не скажуть словами Шевченка: „Чому ж на його не плюють?” Чому не топчуть? Люде, люде!”

„Не стало стиду в нас!”

Є народні вожді, що всі очі прогляділи, наче у сяєво яке вдивляючись в „сучасну Україну”. Є спеціальна, її присвячена, преса. Є новітні Шерехезади, які арабські казки про неї оповідають: про те, що Україна, Шевченка, Базару, Крут уже нема, „що покоління 1920-х років розпрощається з цією Україною”. Без ексклюзивності! Кинути в один казан „різні відтинки української ідеї”, „хочби” були вони „заражені чужим духом”! Не треба фанатиків, бо з фанатиками не схочуть говорити московські фанатики, а як жеж без тих обійтися Україна? „Бравура повстань” віджила своє...

І хоч цю Шерехезаду навіть деяких „прометеїців” висвистати кортіло за її чергову арабську казку, та вчена баба-шептуха й досіходить для деяких кругів за національну пітію... Інші „сучасно-українські пророки” дістали іншу директиву: на сторінці першій пастирські послання владик містить, а на слідуючій Христа Ісуса — дурисвітом і обманцем розмалювати... Хто „падши поклонився” діяволу („Колхози”, „наука ще не довела існування Бога”!), — мусить прийти до заперечення Христа...

„А братія” — лупає очима, приглядаючись цій чортівській „свистоплясці” і думає: „може так і треба”? Правда, в данім випадку почули ми картаючі слова про „звироднілих християн”, але аж по стількох роках того „сучасного” біснування.

„Не стало стиду в нас!”

Або — забув я про ще одного Мойсея, хоч виріс він на Україні (всяке росте на нашій буйній, не своїй землі), та нічого спільногого не має ні з її культурними, ні релігійними, ні політичними традиціями. Адорує все московське від літератури до „конституції” Сталіна, вірить в „демократизацію” НКВД-стів і найбільше жахається розвалу московського хамства. Тому й Україні радить з тим хамством погодитися.

І цей Мойсей „соратник” С. Петлюри, не здобувшись на слово осуду для його убійника, каже до „петлюрівців”: бідний Петлюра, правда, але ви мусите позбутися всякого шовінізму, і пам'ятати, що не самі українці повинні бути господарями України і нею правити. На будуче повинні уникати всього, що стягнуло на Петлюру, на вас ненависть прогресивних кіл... Коли поправитесь, тоді ми регабілітуємо вас і прогресивний світ може погодиться з вашим існуванням, як нації, інакше... одним словом-по-чисти, „вимету хату! ...Ta швидче, хаме!”

І всі „хами” у відповідь, як один, ревнули хором стару українську пісню: „прости мене, моя мила, що ти мене била”! Був гріх, винні та більше не будемо! Тільки не картайте вже нас так дуже!... А серед тих христів були й солісти, як от один високоповажний і заслужений політик, якого не тільки він сам, а й всі земляки все звали й досі звуть мудрим...

„Не стало стиду в нас!”

Оглядаючи це все, згадую Лесю Українку: „мов на пожарищі прикута я стала, і краска сорому горіла на лиці”... пригадується, як хотіла

вона вдарити „перуном в тії заспані серця, спокійні чола соромом захмарить”...

Всі постаті цієї галерії, оці „добряки”, „послушні” й „старшим послушні” Франка — всі проповідують любов... Любов до України. Але нема її в них. Немає любові той, хто любить і своє, і — вороже йому, чуже; хто примилується до того, що ганьбити і гвалтує предмет його любові, хто так легко починає бити поклони перед чужоземними богами.

І нас хочуть вмовити, що вони як раз є ті, які виведуть з неволі фараонської свій край? Ні, щоб цього доконати, треба бути так фанатично відданими своїй вірі, як є віддані вірі в поміч нечистого большевики. Щоб зrozуміти большевиків, треба побачити їх внутрішнє „я” (комунізанта). Знав я декого з большевиків. Знав Мануїльського, підпольного організатора революції в різних країнах, велику „шишку” в Комінтерні, замаскованого добродушно-експанзивного парижанина. Знав „главковерх” Криленка зі „сходок” в Петербурзькім Університеті, низеньку кремезну постать з напасникою відвагою і пикою бульдога. Знав упертого й звинного, як вуж, циніка Довгалевського, пізнішого большевицького посла в Парижі, з яким сидів в одній камері в Лукянівській тюрмі по першій революції 1905-6 рр. Знав Бокія, колись члена української петербурзької громади, потім чекіста, напівбожевільного з несамовито-страшним фосфоричним блеском очей, небезпечного одержимого, про якого згадує Д. Дорошенко в Спогадах. ...Коли б я міг малювати їх, змалювавби їх так, як деякі експресіоністи малювали, напр. вовка, може навіть не зовсім згідно з анатомією, з незовсім точними пропорціями, та за те так, що ви-одразу вичували те страшне дике кровожерче — **вовче**, що невидимо чайляється в них. Коли ви бачили ті постаті чули, як вони говорять, або самі з ними розмовляли, — то набирали певності, що кожний з них, коли станете йому поперек дороги, ні хвильки не завагається кинутися, щоб перегризти вам горло. Так вони пізніше й робили, однаково, чи той, кому треба було перегризти горло, була окрема людина, чи буржуазія, як кляса, чи селянство, чи пролетаріат. Не з їх програм треба було вичитати їх політичні кроки, а з того „вовчого” в них.

Троцького я не знав, але знаю з його житепису, що змалку зраджував натуру большевиць-

кого „боса”, в дитячих забавах вимагав для себе першої ролі — капітана корабля, машиніста на паротягу, отамана розбійників. Цю останню кар’єру він і вибрав собі в житті, ставши начальником совармії, і вимордувавши сотки тисяч селян на Україні, (і ніхто йому за це не пришив марки погромщика).

Але Троцький і Сталін це вже не були „вовки”, це були втілені різнонагові чорти дияволової гіерархії.

Чи ж можуть звільнити від них Україну оті забувші стид герої з віршу Франка? Напевно ні! Навіть деякі наші „демократи” в хвилинах проблеску розуміють це. Самі ж вони малюють такі постаті большевиків, як і „рябий кацап Корольков, брутальний і злий”, або „цілковитий автомат латиш Седих, від якого ніколи не можна було вловити ніякого людського виразу на його закам’янілому, з орлячо-хижім профілем обличчі”, („Прометей”, 5. V. ц.р.). Не може ж їм протиставитись ні згаданий у тій частині і так поширений в життю тип „зовсім доброго ніжнолицого хохла”, ні ті „безхарактерні підляки і ренегати”, яких бичує І. Франко серед своєї інтелігенції, і які стали в наші часи ще більш безхарактерними, ще підлішими і ще більш цинічними ренегатами. Чи ж від цієї породи патріотів” не мусять справжні патріоти відгородитися, замість з ними об’єднуватися?

„Демократи” (з „Укр. Вістей”, писали, що колись моя „гістерика розбрата” була „явищем прогресивним” (большевицька фразеологія!), але не є тепер... Бо доба „розподілу й розмежовання” минула, наступила нова доба „єдиного національного фронту” — всіх „здорових і калік, геройів і пересічних людей”. Гаразд! Тільки з двома, але: „щоб в проводі не були каліки й пересічні люди, і щоб в нім не були оті Франкові „бескоромні безхарактерні, підляки і ренегати”. Щоб до проводу належали не ті, що без примусу закликали націю йти під високу руку” червоного кесаря, не ті, що кличуть лизати йому халяву, не ті, що захвалюють на Україні „дастіженія” московської жовтневої революції 1917 р.р., не „непередрішенці”, які плянують знова, тут на еміграції, на налигачі потягти наш народ в московську різницю (УССР) або в його „другу батьківщину” Казахстан, ні нарешті ті, що ідучи слідом Леніна, Сталіна, Демяна Бєдного і Блока — своїм прогресивним рилом „хрюкають” на Христа. Шевченко назвав цю

погань, яка розтівала націю з середини, духовними нащадками зрадників Коцубея і Галагана, — шашелями. З вірша Франка знаємо, як він називав їх, під яку маску „простодушних добряків” і патріотів вони б не ховалися. З тими шашелями, „гордими підлотою”, можна націю розтісти й розклести, а не об’єднати коло одного великого гасла для великого діла, „Дума й воля єдина” мусить створитися на Україні, коли вона хоче діла, „Дума й воля єдина” мусить створитися на Україні, коли вона хоче жити. Та створять її тільки ті „інші”, що про них писав Франко: ті, що не „добряками величають ренегатів, а ренегатами, не карними громадянами — падлюк, а — падлюками і не „простодушними” земляками безхарактерних. „Думу й волю єдину” створять в нації ті, що витрутъ „знак ганьби” з чола народу; ті, що (писав поет) — „отруту, що нас нею щедро доля поїла, — виллють з серця”, вогнем випалять ті язви душі, що „мов черви, серце підгризали”, роблячи з вільної людини Ярему того чи іншого „пана”.

„Гістерику розбрата” викликали три фальшиві пророки: француз Руссо, жид Маркс і москаль Ленін. Від них зродилася та облюдна наука соціалізму, яка як писав той самий Франко — несе Европі „воєнну дисципліну, претенсії на накидання своєї волі іншим, диктування своїх законів „реакційним масам”, деспотизм та нетолеранцію”. Ті, фальшиві вожді, їх партії, приязні нам різноподібні мафії, — ось хто вініс розбрат в стару християнську цивілізацію Європи, ось, хто має мільйони прихильників серед спідленої інтелігенції і серед обдурених мас. А еліта, яка прийшла на зміну здегенерованої монархійної аристократії європейської, сама вже дегенерує, не в силі зломити шию ісповідникам фальшивих пророків, ні розв’язати кризи, яка зжирає захід, ні знищити, в самій її ставці, нову московську орду.

Еліта, яка прийшла до голосу в кінці XIX і в XX ст. на Україні на місце „Козацького панства”, збанкрутувала морально і політично, як і її вожді Винниченко, Грушевський, Шаповал, Феденко та їх партії соціалістичні і т. зв. „демократичні” в Галичині (УНДО, УРСП). Інші сили й інші люди (оті „генії” Франка) мають прийти і вже йдуть їм на зміну. Це ті, зовсім інші духом, що гартувалися в пеклі Воркути і Колими, Берези і Оузшвіцу, чи Монте Люпи

Проф. др. Н. Полонська-Василенко

До джерел державницької думки**ЗРУЙНУВАННЯ ЗАПОРІЗЬКОЇ СІЧІ**

(Закінчення)

Так з одноманітної, рівноправної маси козацтва виділяється група заможніших людей, які мали свої власні господарства, продаючи коней, овець, тощо. В протилежність їм зростає число т. званих „нетяг”, „сіромах”, козаків, які не мали господарства, коней, ріллі, і жили цілком на рахунок „курінної карнавки” — годувалися в куріні, і діставали від нього одяг та коня. Становище їх робилося все гіршим через обмеження „наскоків” на Крим, на татарські табуни та валки. Заробити військовий здобич вони не могли, і залишалося іти на працю, чи до рибалок, чи до валок, що єзди сіль та рибу чи то до зимовників старшини, як „агратам”. Так на Запоріжжі, в середині самого козацтва зростала диференціяція, поділ на заможніх та

(образ їх дали м. і. в спогадах В. Макар і Б. Вітошинський). Це ті близкучі постаті наддніпрянської отаманщини, нові й разом так глибоко закорінені в легендарній козацькій давнині, — постаті, що одну з них воскресила недавно в нашій уяві Докія Гуменна („в Свобої“). Це, нарешті, нові постаті Карпатського й Волинського лісу по 1941 р. В них громадиться й росте та динамічна сила, яка зможе ставляти чоло большевицьким „вовкам” і своїм ренегатам. Вони лише стануть магнетом, який притягне до себе все відважнє й шляхетне на Україні. Вони повинні не завагатися визнати перед світом, що їм якраз доля на плечі поклала тяжке й велике завдання стерти „знак ганьби” з нашої землі, — ганьби чужих тиранів і „рідних шашелів”, і — об'єднати націю. Для цього мусять мати вони таку віру, як св. Павло, який говорив, що коли хто проповідуватиме вам іншого, не того Христа, що ми, хай буде анатема. Сяйво їх правди, мусить бути таке сліпуче, щоб юрби бігли за ними, щоб сліпі прозрівали, каліки почали ходити, щоб той, кому повихнула нога, як Петрові, коли відрікся Христа, щоб навернувся „гірко плачуши”, щоб Савли падали в порох і наверталися... Цього осягне не єднання з ренегатами і служами чужого Пилата, а кагорта не многих „ізбраних” з легіону „званих”.

сірому. Поруч з різnobіжностю майнових інтересів існувала, зберігалась рівноправність перед Військом, як в обов'язках іти на війну за наказом Коша, так і в правах обирати старшину, що робилося щороку на Різдвяних Святах.

Ще в кінці XVII ст. спостережливий чужинець, Ерих Лясота, посол цісаря, констатував, що на Запоріжжі існує розбіжність інтересів старшини — „володільців човнів” та сіроми. З часом вона збільшувалася. Група старшини зосередила в своїх руках не лише матеріальні засоби-зимовники, господарства, торгівлю, але і політичний вплив. На Запоріжжі помічався в XVIII ст. той же процес диференціації, який характеризував Гетьманщину та Слобожанщину, але ріжнича полягала в тому, що на Запоріжжі не було спадкової старшини, а лише доживотня, довічна. Ми можемо спостерігати, як протягом 40 років — принаймні 35-зменшується коло осіб, які посадили вищі старшинські уряди. Зокрема важливим є те, що протягом цього періоду кошові отамани посадили пости по кілька років: так Григорій-Сич — двічі (1746- та 1750 р.), Яким Ігнатович-тричі (1744, 1749 та 1752) і нарешті Петро Калнишевський — протягом 10 років (1765-1775), з перервою на один рік. Такий порядок мав багато позитивного в бурхливі часи життя Запоріжжя булаву кошового тримав до свідчений отаман. З другого боку — роля рядового козацтва зменшувалася до одної форми, тим більше, що формальне право участі в виборах відкривало шлях до всякого роду підкупу.

Поруч з Кошовим, суддею, писарем, осавулом, які були вищою військовою старшиною, — між ними та військовою радою — вирости нові інституції. Поперше — впливова „отаманія” — рада курінних отаманів, яка вже не урядувала -бувші кошові, писарі, судді курінні отамани, полковники. Так утворювалася верхівка, провідна верства, яка поєднувала матеріальні багатства та адміністративну силу.¹⁾

1) А. А. Скальковский Исторія Нової Січі, или послѣдніго коша запорожскаго, на основанії подлинныхъ документовъ Запороскаго Січеваго Архива Изд. III, Одесса 1885-1886 г., ч. I, 12-14; Д. И. Яварницкій.

Природнім наслідком такого становища на Запріжжі- наявності впливової, заможної верхівки й козацької сіроми, яка за висловом російського старшини, не мала навіть сорочки для прикриття тіла, зароджувалася й ширилася заздрість, ворожнеча, ненависть цієї „сіроми” яку злідні примусили покинути рідину хату, родину й шукати щастя на Запоріжжі — а тут знов таки зустрічали такі ж злідні. За таких умов не можна було шукати ні єдності, ні братерства, навпаки — внутрішня боротьба, яка підточувала весь організм Нової Січі й викликала раз у раз заворушення-повстання „сіроми” проти старшини, які набували іноді великої динаміки. З 1749 роком такі повстання вибухають переважно в час виборів старшини, коли до Січі збираються всі козаки, що мають права рівні з старшиною, але не в стані скористатися з цих прав.

Щоб зрозуміти ліпше обставини, які викликали ці повстання, треба згадати про гайдамацькі рухи, які характеризують історію Правобережжя середини XVIII ст. Закінчення пільгових років — „слобід” — на підставі яких селяни залюдовували спустошенні маєтності польських панів, що одержали їх після Прутського договору, привело до поновлення кріпацтва. Реакцією на це були з одного боку масові втечі селян переважно в Південну Україну — на Запорозькі Вольності, з другого-селянські повстання проти панів, так звані гайдамацькі. Обидва явища датуються початком 30-х років XVIII ст., коли почалося інтенсивне заселення північних земель Запорозьких Вольностей, і перше значне гайдамацьке повстання 1734 року. Якраз тоді запорожці повернулися на Запоріжжя. Повстання тривало кілька років, було зле зорганізоване, і його приборкало польське військо. Тоді багато гайдамаків повтікало на Запоріжжя. З того часу Запоріжжя зробилося свого роду школою, де гайдамаки проходили вишкіл протягом зими, а з весною йшли на Правобережну Україну. Повстання з 1734 р. не припинялися, вони тільки робилися то більш значними, охоплювали більшу територію, то меншими. Року 1750 повстання охопило великий район: Брацлавщину, Київщину, Поділля, але було теж приборкано, головне через брак спільногого проводу.

Історія запорожських козаківъ, т. II., СПБ, 1895, ст. 58-60.

В цьому повстанні, а також і в інших запорожці брали велику участь; взагалі можна позначити обопільний вплив-гайдамаки, тікали на Запоріжжя, підбурювали запорожців до революційних вчинків, а запорожці зного боку підтримували в гайдамаках охоту до дальших дій.

Року 1768 Київщину та Брацлавщину охопило найбільше за весь час гайдамацьке повстання-Коліївщина, в якому соціально економічний елемент тісно переплітався з національним-це було не лише повстання пригнічених кріпаків проти панів, але й повстання українців проти поляків. Головні ватажки Коліївщини були зв'язані з Запоріжжям. Російський уряд це добре знав і вища адміністрація-Президент Малоросійської Колегії Румянцев та губернатор Новоросійської губернії Войков з виключною енергією організували розшуки гайдамаків. Запорізька старшина одержувала наказ за наказом про переслідування гайдамаків, що ставило її в дуже прикре становище: вона не могла не знати про участь запорожців в Гайдамаччині, але виконання наказів викликало різку опозицію з боку сіроми. Кошевий отаман Пилип Федорів ретельно боровся з гайдамаками, чим викликав проти себе ворожнечу сіроми, але одночасно обвинувачення російського уряду в потурannі гайдамакам.¹⁾

Так в 1768 році на Запоріжжі склалися тяжкі умови: все зроставші опозиційні настрої сіроми проти власної старшини, незадоволення її дипломатичними зв'язками з російським урядом, зустрілося з тим революційним прагненням азартом, який принесли подолані, покарані, переслідувані гайдамаки, що сотнями ховалися по ярах, слободах Запоріжжя, і переслідувати їх виловлювати яких вимагав російський уряд. Все це в значній мірі обумовило те велике-найбільше зо всіх-повстання запорізької сіроми проти старшини під час виборів на Різдво 1768 року. Спрямовано воно було проти знов обраного кошового П. Калнишевського. Допит повстанців виявив, що за деякий час до того був замах на його життя а разом з тим, що керівники повстання мали на меті забрати військову скарбницю, гармати й перейти до Туреччини.²⁾

1) Н. Полонська-Василенко. Майно запорозької старшини. Праці комісії соц.-економ. історії України, т. 1, ст. 105, 107, 108.

2) М. Слабченко. Соц.-правова організація. Праці, III,

Наступного 1769 року вибухло нове повстання проти старшини Корсунського куреня, під час походу вибухали повстання в запорозьких загонах в 1770, 1771, 1772 роках, а в 1773 р. полковник Колпак примушений був тікати від своїх козаків з-під Кінбурна.³⁾ З запорожцями тісно зв'язано було повстання пікінерів — кол. українських козаків-Дніпровського, Донецького та Лугавського полків. В 1760-1770 роках південна Україна являла величезний готовий костер, який треба було тільки підпалити, щоб він спалахнув полум'ям.

Війна з Туреччиною й близкучий для Російської імперії мир внесли величезні зміни в становище імперії й Південної України. За Кучук-Кайнарджійським миром Росія дісталася трикутник між Дніпром та Богом і побережжя Озівського моря від Берди по Міюс. Запоріжжя опинилося серед земель, належних Російській імперії й перестало бути бар'єром проти татар. Військове значення воно втратило. В економічному житті воно стало перешкодою російської експансії до Чорного моря, яку вже давно виявляв російський уряд, стояло на перешкоді дальшої поміщицької колонізації степів, яка почалася з утворенням Новоросійської губернії. Для дальнього розвитку поміщицького землеволодіння воно являло величезну небезпеку, бо на Запорозьких Вольностях зникали назавжди втікачі з поміщицьких маєтків. А головне — весь устрій Запоріжжя — з його виборами, радами, був повною протилежністю Російському абсолютизму. Але — може найбільшою небезпекою для Російської імперії було те, що Запоріжжя стало постійним осередком всіляких революційних рухів. Все це — разом із-голоснє в зв'язку з тим, що Запоріжжя перестало бути потрібним як військовий заслон — вирішило його долю. На Зелені Свята російські війська, які поверталися з турецького фронту, оточили Запорозьку Січ. Спротив був неможливий, надто велика була різниця сил. Архимандрит Володимир Сокальський звернувся до запорожців, які хотіли боронитися з порадою не викликати кровопролиття, яке не дасть нічого.

Запорозьку Січ, цю фортецю вольності, було

ст. 248, 249, 280, 281.

1) Н. Полонська-Василенко. До історії повстання на Запоріжжі 1768 р. Науковий Збірник УВАН, Нью-Йорк, 1952, т. I, ст. 94-96.

зруйновано. Вивезено старшину, Калнишевського, кошевого отамана, суддю Головатого, писаря Глобу засуджено на довічне ув'язнення. Майно їх конфісковано, також ще декого з старшини, конфісковано й військовий скарб та майно. Частина козаків спромоглася втекти на Тилигул, а звідтіля на Дунай, але більша частина залишилася на Запоріжжі. Зруйновано було зимовники і козаків переселено в спільні слободи. Значна частина старшини дісталася ранги російських офіцерів і земельні наділи — відповідно рангів.

Запоріжжя - ця своєрідна, волілюбна республіка, ця країна обітovanа всіх, хто прагнув волі, перестала існувати. Не залишилося навіть назви Січ, а на її місці засновано було слободу Покровську. Вивезено було з Січової церкви військові клейноди і цінні ікони.

Така була стисла схема подій. Проте до наших часів не все ясно щодо мотивів, розміру кари, характеру її, того, як ставився на справді російський уряд до цілої події і як хотів він подати її опінії „всього світу”, як любила висловлюватися цариця Катерина.

Перш за все вражає ні з чим не порівняльна кара якої зазнали три вищих представники старшини: довічне ув'язнення, з якого вийшов на волю лише Калнишевський; його звільнив Олександер I, що відвідав року 1801 Соловецький монастир, де був живим похованій знаменитий кошовий отаман. Але він був настільки старий і хорій, що залишився таки в монастирі і за два роки помер.¹⁾ Між тим чимало іншої старшини, які брали участь в боротьбі проти царського уряду, робили напади на сусідні землі, уводили населення, не зазнали кари. Де шукати причини такої нерівності перед караючою рукою? Можливо, що тут були причини, які не було опубліковані, яких уряд не хотів оголошувати цілком. Справа в тому, що від часу до часу опозиційні настрої Запоріжжя виливалися в бажання цілком розірвати з Російською імперією й шукати іншої держави. Натяки на це можно знайти ще в 1755 році, коли запорожці „отправляли от себя к хану кримскому депутатов с прошением, чтоб они приняты были под его протекцию и в их татарской земле.. жить”.²⁾ Року 1766, втративши віру

1) Н. Полонська-Василенко. До історії повстання на Запоріжжі, Н. Збірник УВАН, I, ст. 96.

2) Н. Полонська-Василенко. Тамож, ст. 100-101.

в можливість добитися від царського уряду повернення захоплених земель, кошовий Калнишевський, що був в комісії в Петербурзі, казав: що, залишається единий вихід-перейти всім Військом під владу султана.³⁾ Ці слова Кошевого, якого не любила запорозька „сірома”, на життя якого був замах, проти якого було повстання 1768 року, а також-друге 1769 року відповідали настрою повстанців, які в 1768 році збиралися, з гарматами й грішми тікати до Туреччини. Думка про допомогу ззовні як видно, не покидала запорожців, на це вказує листування запорозького полковника М. Висоцького з польськими „мятежниками” — можливо — барськими конфедератами.⁴⁾ Року 1775 до Райненвала де Жерара, французького резидента й консула в Гданську, приїздили запорожці просити допомоги в справі переселення до Туреччини.⁵⁾

Можливо, що виявлення таких тенденцій викликало жорстоку кару на Калнишевського, кошового, якому сірома закидала надмірну лояльність відносно царського уряду, який шукав під час повстання 1768 р. захисту в Новосіченському рентраншементі. Тільки тоді можна зрозуміти слова Потьомкіна Катерині, що виявилася такі злочини старшини, відкривши які він може образити її уяву.¹⁾

Не вперше Запоріжжя зазнalo знищення від царського уряду, але тільки його загибель викликала такий некролог, яким був Маніфест, оголошений через два місяці, в серпні 1775 року. Він являє надзвичайно цікавий твір, як з літературного боку, так і з історичного і до цього часу мало досліджений²⁾ Децио в ньому нагадує автора славетного „Наказа”, але більша частинча має характер не охолонувшої полеміки, виявляє прагнення автора не лише довести доцільність і конечну потребу знищення Січі в її „політичній потворності”, але тяжко образи-

3) Н. Половська-Василенко. Тамож, ст. 102. М. Слабченко. Соціально-правова організація, Паріз, т. III, ст. 334.

1) П. Ефименко, П. Калнишевський. Русская Старина. 1875, т. IX, ст. 416.

2) Н. Половська-Василенко. Маніфест 1775 року в світлі тогочасних ідей. Зап. Іст. Філ. Відділу ВУАН, кн. XII.

3) А. Скальковський — Исторія Нової Січі, т. II, ст. 287-98.

4) Н. Половська-Василенко, До історії повстання на Запоріжжі, ст. 100-101.

5) І. Боршак „Вержен і Україна”. „Нова Україна” Прага 1923 ч. 12.

ти потерпілого, переможного противника, і цей полемічний, пристрасний характер Маніфесту дає підстави припускати, що не все сказано в ньому, а те що сказано-сказано без належної широти.

В Маніфесті натрапляємо на низку протиріч. Забиваючи про нагороди, які дістало Запорозьке Військо під час війни 1769-1774 р., маніфест натякає на якусь зраду на початку війни. Переїдіуючи головні причини ліквідації Січі, вказується на те, що „безженнє товариство” приймало до себе всілякий набрід, існувало з грабунків, перебуваючи „в совершенні праздности, гнуснейшем п'янстві и презрительном невежестве”. Слідом за тим говориться про заснування зимовників, переселення людей з сусідніх провінцій, понад 50000 одружених, родинних, про власне рільництво, в якому запорожці досягли великих успіхів: „заводячи власне рільництво, розривали вони тим самим підстави залежності від престола нашого і мали на меті, звичайно, створити посеред батьківщини область цілком незалежну і під власним „неистовим” управлінням в надії, що прагнення до розпутного життя та грабункам буде, за умовою внутрішнього багатства безупинно оновляти та збільшувати їх кількість”.

Тяжко розібратися в цій масі протиріч: з одного боку-лодарі, п'яниці, розпутники, і там таки-зразкове господарство, умови життя, які притягають 50000 одружених людей, очевидно господарів, які сприяють успіхам сільського господарства, і знов-закид, що ідуть мовляв ті, що прагнуть розпутного життя та грабунків. І між цими обвинуваченнями кинуто думку про намагання „конечно” створити цілком незалежну область.

Цей Маніфест в останнє ствердив основну думку царського уряду для нього, як і для всього українського народу Запоріжжя було країною волі, незалежності, таким залишилося воно й в спогадах українського народу.

П. Кізко

Д У Б И

Кремезні дуби при дорозі
Стоять непохитно віки.
Ніхто їх збороть не вспромозі,
Хібашо грозові штики.
Отак би устояти й людям,
Дубами устояти б ім.
Аби й перед грозяним судом
Не впасти на світі оцім.

Олександр Оглоблин

АМЕРИКАНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ ТА УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНО-ВІЗВОЛЬНИЙ РУХ КІНЦЯ 18-ГО СТОРІЧЧЯ

I.

Велика Американська Революція — війна за незалежність і створення U. S. A. — припала на ті часи, коли централістична політика Росії включувала останні цвяхи в труну української державної незалежності. Ще р. 1764 російський уряд примусив уступити останнього гетьмана Старої України — Кирила Rozумовського й скасував гетьманський уряд, заступлений відтоді так званою „Малоросійською Колегією” (в складі українських і російських урядовців на паритетних началах) на чолі з президентом, що разом з тим був російським генерал-губернатром і головним командувачем російського й українського (козацького) війська на Україні, графом Петром Рум'янцевим.

Проте, Україна-Гетьманщина (Лівобережна Україна) продовжувала й далі існувати, як автономна частина Російської імперії, маючи свою окрему територію, свій власний (хоч і цілком залежний від Росії) уряд, свою адміністрацію, право й судівництво, окрім козацьке військо тощо. Зайнятий справами внутрішньої (повстання Пугачова 1773-1775) і зовнішньої політики, зокрема війною з Туреччиною 1769-1774, російський уряд на деякий час мусів відкласти реалізацію своїх дальших плянів, скерованих на цілковиту інкорпорацію України й перетворення її на звичайну провінцію Російської імперії. Але переможне закінчення турецької війни, придушення повстання Пугачова, а разом (1783) приєднання кримського ханства до Російської імперії — розв'язали Катерині II руки для повної ліквідації української автономії. Р. 1775 було знищено старий осередок козацької вільності — Запорозьку Січ (автоному частину української держави), що включало Південну Україну до складу імперії; ще раніше, в 1765 році, було скасовано автономний козацький устрій Слобідської України, а в 1793-1795 роках, після II і III розборів Речі Посполитої Польської. Катерина II прилучила до Російської імперії, на правах звичайних її губерній, Правобережну Україну. Тим самим до кінця

XVIII століття всі українські землі (окрім Галичини, Буковини й Закарпатської України) опинилися в складі Російської імперії.

Поруч із тим ішов дальший процес ліквідації Української автономної держави — Гетьманщини. Р. 1781 скасовано її автономний устрій, ліквідовано „Малоросійську Колегію”, а всю цю територію поділено на 3 намісництва (губернії) — Новгородсіверське, Чернігівське і Київське, які своїм адміністративним і судовим устроєм нічим не різнилися від звичайних російських губерній. Ще важливіше було скасування (1783) українського козацького війська, яке замінено було 10 карабінерними полками, що хоч і зберігали свій український склад і своїм територіальним розміщенням здебільшого відповідали старим козацьким полкам, але входили до складу регулярної російської армії. Р. 1786 російський уряд секуляризував земельні володіння Української Церкви, яка тим самим втратила економічні підвалини свого окремого існування. Це супроводжувалося глибокими змінами в соціальній структурі, економічному укладі і в культурному житті України. Р. 1783 українські селяни на Лівобережжі („посполиті”), перед тим юридично вільні, були указом Катерини II перетворені на кріпаків, міщанство втрачає традиційні форми свого самоврядування (магдебурське право), українське шляхетство перетворюється на звичайне російське дворянство, втрачаючи при цьому не тільки свої політичні права, але й частину своїх станових прав (шляхетські суди тощо). Якщо додати, що на той час припадає уніфікація шкільної системи на терені цілої імперії й русифікація українського культурно-освітнього життя, — процес тотального знищенння українських „прав і вольностей”, гарантованих Переяславською угодою 1654 року і підтверджуваних пізнішими договорами між Україною й Москвою, мав бути цілком завершений. Здавалося, що основна мета російського імперіялізму на Україні вже осягнута.

II.

Ці зміни на Україні відбувалися тоді, коли за далеким океаном щойно закінчилася переможна війна американських стейтів за свою незалежність і коли Велика Американська Революція провістила цілому світові ідеї й гасла священних прав народу й людини. Чи відгукнулася Україна на Американську Революцію? Чи почули тут, на колись вільній козацькій землі, з далекого далека трубний глас, що віщував народам визволення від чужоземного іга й перемогу ідеалів національної й людської правди. Й з якого, врешті, силою пролунав там голос нового — кращого — світу? Щоб відповісти на ці питання, треба насамперед придивитися близче до українського політичного життя й національної думки того часу¹.

Протягом другої половини XVIII століття провідні українські діячі неустанно провадили велику ідеологічну й політичну боротьбу, що мала на меті оборонити (а разом — відновити) автономне буття української держави. Це була не тільки природня реакція на централістичну політику російського уряду, але й заразом продовження (хоч і в змінених формах) ідеологічної праці української політичної еміграції, що майже до 1760-х років діяла в Європі, починаючи з часів визвольних змагань гетьманів Івана Мазепи (1687-1702) і Пилипа Орлика (1710-1742), й мала певний ідейний, а подекуди й організаційний контакт з автономістичним рухом на Україні-Гетьманщині. В 1780-х роках діяльність українських автономістів^{*)} ще більш посилюється. Українська політична думка відривається від традицій легального автономізму, що вважав за можливе політичне співжиття України з Росією під берлом російського царя, під умовою збереження всіх прав автономної Української Держави, — й переходить на позиції повного національно-державного визволення України з-під чужої влади й цілковитого розриву з Росією.

Якщо на початку 1780-х років Василь Капніст у своїй „Оді на рабство” (1782) або невідомий автор т. зв. „Промови Полуботка” ще надіялися, що російська цариця може, кажучи словами Капніста, „спасительной рукой ве-

ригъ постыдныхъ сложить бремя съ отчизны моея драгой” („Ода на рабство”), то дальша діяльність українських патріотів, і передусім того ж Капніста, переконливо свідчить про те, що ці ілюзії вже не впливали на українську політичну думку. Літературна й політична діяльність Новгородсіверського патріотичного гуртка 1780-1790-х років, зокрема такі її пам'ятки, як „Промова Мазепи” невідомого автора (написана не раніше 1788 року) або Історія України Архипа Худорби, „слишкомъ вольно и противъ нашого (російського) правительства” написана (десь у 1790-х роках), або ж славнозвісна „Історія Русів” — й такі акції, як берлінська місія Капніста 1791 року, або ж пропаганда української справи у Франції в 1790-х роках, вказують на те, що в українському національно-політичному русі на межі 1780 і 1790-х років стався великий злам — від легального автономізму до державного незалежництва, від реформи до революції.

На нашу думку, великий вплив на це мала саме Американська Революція.

III.

Донька талановитого поета й визначного українського політичного діяча кінця XVIII століття, Василя Капніста — С. В. Скалон, у своїх спогадах про батька, оповідає, як Капніст не раз казав своїм рідним, що він хотів був переселитися до Америки²). В своїй славнозвісній „Оді на рабство” Капніст має страшну картину уярмлення своєї батьківщини-України Росією:

Куда ни обраща зѣницу,
Омытую потокомъ слезъ,
Вездѣ, какъ скорбную вдовицу,
Я зрю мою отчизну днесъ:
Исчезли сельскія утѣхи,
Игрива рѣзвость, пляски, смѣхи;
Веселыхъ пѣсенъ гласъ утихъ;
Златые нивы сиротъютъ;
Поля, лѣса, луга пустѣютъ;
Какъ туча, скробъ легла на нихъ.
Вездѣ, глѣ кущи, села, грады
Хранить отъ бѣдъ свободы щить,
Там тверды зиждет власть ограды
И вольность узами тѣснить.
Гдѣ благо, счастіе народно
Со всѣхъ сторонъ текли свободно,
Тамъ рабство ихъ отгонитъ прочь.

— — —
Воззрите вы на тѣ народы,
Гдѣ рабство тяготитъ людей;
Гдѣ нѣть любезныя свободы,

^{*)} Термін „автонімізм” („автономісти”) вживано в розумінні „самостійність” („самостійники”).

И раздается звукъ цѣпей:
Тамъ къ бѣству смертные рожденны,
Къ уничоженью осужденны,
Несчастій полну чашу пьють;
Подъ игомъ тежкія державы
Потоками лютъ потъ кровавый
И злее смерти жизнь влекутъ.

З особливою силою поет малює ставлення широких верств українського суспільства до російського панування. Це ж його земляки:

Насилія властей страшаться;
Потупя взоръ, должны стенать;
Поднявъ главу, воззрѣть боятся
На жезль, готовый ихъ карать.
Въ веригахъ рабства умываютъ;
Ни звергнуть ига не дерзаютъ,
Обременяющаго ихъ;
Отъ страха казни цѣпенѣютъ,
И мыслю насилиу смѣютъ
Роптать противъ оковъ своихъ.

Це справжня картина політичних настроїв серед українського суспільства початку 1780-х років. Новітні досліди переконливо довели, що „Ода на рабство” Капніста була виявом українського національного протесту проти остаточної ліквідації російським централістичним імперіалізмом автономної Української держави-Гетьманщини³).

В російській науковій літературі було вказано (В. Семеніков) на близьку ідейну спорідненість „Оды на рабство” Капніста з відомою одою „Вольность” Радіщева. Як відомо, цей твір Радіщева був написаний в зв'язку з подіями Американської Революції 1776 року⁴). Тим більш була зв'язана — і то не тільки з подіями, а передусім з ідеями й духом Американської Революції „Ода на рабство” Капніста, твір, що кожним рядком своїм протестує проти національно-політичного гніту й тужить за національно-державним визволенням, і разом з тим, твір, натхнений глибоким і щирим демократизмом.

Маємо всі підстави думати, що образ визволення Сполучених Штатів Північної Америки з-під англійської влади стояв перед духовим зором Капніста. Капніст не тільки думав, тужив, мріяв. Він діяв. Недарма його російські друзі називали Василя Капніста — „Ваською Пугачовим”⁵). Капніст розробляє пляни утворення військової сили української іреденти (проект 1788 року про відновлення козаччини), а спираючися на збройну погтуку українських карабінерних полків, за дорученням україн-

ського патріотичного гуртка (правдоподібно, Новгородсіверського), іде р. 1791 закордон шукати там союзників для майбутньої боротьби України проти Росії. Коли ці проєкти не здійснилися, а переговори закордоном виявили байдужість чужих держав (зокрема, Пруссії) до української визвольної справи, Капніст пише свою славнозвісну комедію (по-суті, трагедію) „Ябеда”, де яскраво, майже документально, малює той глибокий морально-суспільний розклад, що його принесло на Україну російське панування й створена ним бюрократична система.

Навіть тоді, коли невблагальний хід історії знівечив усі пляни, зусилля й мрії Капніста, він не кинув України й продовжував робити для української справи все, що тільки було для нього можливе за тих обставин. Але й тоді перед ним завжди стояв образ вільної Американської республіки, чар якої, що вабив до себе великого письменника й патріота, міг поступитися тільки вічному чарові його великої й знедоленої батьківщини.

IV.

Та чи не найбільше вплив ідеї Американської Революції помітний в „Історії Русів”, цьому вікопомному пам'ятникові української національно-політичної думки кінця XVIII — початку XIX століття. В основі політичної ідеології цього твору лежить принцип, висловлений не раз — і в передмові, і в самому тексті його: „Всякое творение имѣеть право защищать бытіе свое, собственность и свободу, и... къ тому оно снабдено самою природою или Творцемъ своимъ достаточными орудіями или способомъ” (ст. 3)⁶). „Всѣ народы, живущіе во вселенной, всегда защищали и будутъ защищать вѣчно, бытіе свое, свободу и собственность” (ст. 62) — ці слова, вкладені автором в уста Великого Гетьмана-Визволителя, „отца отечества”, Богдана Хмельницького, найулюбленнішого героя „Історії Русів”, хіба не нагадують нам величнього маніфесту про „право на життя, свободу й стремління до щастя” Declaration of Independence 1776 року⁷).

Вірний своїм демократичним засадам, автор „Історії Русів” вважає боротьбу народу (чи народів) проти тиранії його священним правом і невідмінним обов'язком. Кожний народ мусить

стояти „при своєї правдѣ” (ст. 71). „Что жъ то за народъ, когда о своей пользѣ не радитъ и видимой опасности не упреждаетъ? Такой народъ неключимостю своею уподобляется, по истинѣ, безчувственнымъ тварямъ, отъ всѣхъ народовъ презираемымъ” (ст. 204). „Історія Русів” виголошує війну проти всякої тиранії. Кожен народ має право порахуватися з своїм урядом, коли той зловживає свою владою на шкоду цьому народові. „Всякое правительство, подозревающее свой народ в каковыхъ либо противъ себя замыслахъ, даетъ само народу тому способъ или орудіе итти на то, чего имъ еще не предпринимано или не думано” (ст. 164). Хіба ж тут „Історія Русів” не перегукується з Декларацією Незалежності 1776 р., яка вчить, що „whenever any form of government becomes destructive of these ends, it is the right of the people to alter or to abolish it, and to institute new government, laying its foundation on such principles and organizing its powers in such form, as to them shall seem most likely to effect their safety and happiness”. Ідея „вільного народу”, якою просякнута не лише „Історія Русів”, а й ціла українська політична думка другої половини XVIII ст.⁸), безперечно, споріднена з ідеєю „free people” американських стейтів у Декларації Незалежності.

Можна сказати, що всі політичні та етичні заходи „Історії Русів” близько споріднюють її з великою хартією Американської Революції⁹).

Ще більш впадає в око велика подібність аргументації автора „Історії Русів” й аргументації Американської Декларації Незалежності. Давно вже завважено, що аргументація Американської Декларації має переважно юридичний характер, властивий і зрозумілий для англійської правосвідомості¹⁰). Служно пише німецький дослідник, Otto Vossler, що „die Disposition der Erklaerung (Декларації Незалежності) ist die eines juristischen Dokuments: erst Preambel, dann Ziterung des Gesetzes, weiter Feststellung des Tatbestandes mit ausfuehrlicher Aufzaehlung der einzelnen Handlungen, durch welche der Angeklagte das Gesetz verletzt hat und schliesslich Verkuendung des Urteils”...¹¹). Саме така аргументація особливо промовляла до українських автономістів другої половини XVIII століття, що їх політична думка, за влучним

виразом одного українського автора (Борис Ольхівський), була „густо просякла суто-юридичними елементами”¹²). „Коли розглядаємо українські меморіали до „Комісії об Уложенїї” і інші українські петиції XVIII ст. до Петербургу, то бачимо, що вони побудовані в стилі тогочасних судових скарг” — пише той же автор і називає це українським „патріотичним юризмом”¹³). Цей „патріотичний юризм” характерний і для „Історії Русів”, і для трактатів Григорія А. Полетики, і для „записок” українських шляхетських патріотів кінця XVIII — початку XIX ст. та інших пам’яток української політичної думки тої доби.

Але „Історію Русів” характеризує й тим споріднює з декларацією Незалежності ще й другий „аргумент в Американській революції” (O. Vossler) — ідея натурального права¹⁴). Автор „Історії Русів” говорить про природне право народів і окремих людей, країн і станів. Поняття „вольної нації”, яке він прикладає зокрема до України, має типове натурально-правне обґрунтування. Раз-у-раз вживається в „Історії Русів” вислові: „естественный”, „природный” в застосуванні то до української землі, то до українських князів, то до українського шляхетства¹⁵). Звичайно, ідея натурального права була властива для цілого раціоналістичного світогляду XVII-XVIII ст., але подібність її ролі в політичній аргументації українській та американській має певне значення.

Та найцікавіше те, що навіть текст „Історії Русів”, цієї Декларації прав українського народу (нації) й української людини, — й Декларації Незалежності 1776 р. є дуже зближений. З цього погляду надзвичайно цікаво порівняти такі яскраві місця в „Історії Русів”, як так звані „Промови” гетьманів Мазепи й Полуботка, з Декларацією Незалежності. Незалежно від того, чи ці „Промови” були витвором самого автора „Історії Русів” і повстали водночас з нею (як це звичайно вважають дослідники „Історії Русів”), чи ці твори виникли й спочатку існували незалежно від „Історії Русів” (до чого схиляється автор цих рядків¹⁶), — вони не лише ідейно, але й композиційно, а подекуди навіть текстуально — близькі родичі Декларації Незалежності. Коли Американська Декларація послідовно перелічує ті утиスキ й злочини, що їх вчинив уряд короля Георга III супроти Аме-

۱۸

Миндо яеакој білмінхочтн рокнретнло міңті
обнрньярәхеп (хој маңкә рокнннн ныңт рорн-
ньярәхеп). Ныңкәнн ныңт рорн-
ньярәхептн анынннкіркоро үпкәй білек-
пайтн Hесажекхочтн 1776 р. шт оң 6тын крепо-
дааннн үркапаинман ныпотн рокнчекпоро үпкәй),
не кеңжын беке ныпо білжіннн яссы н тे,
шо 6ыяға піашнна мік камаңекпаратн та жетко-
тунннн рокнчекпрана уағеда міңтіннн а-
лініпкірн монаджом, қоннозуннн "Lipomorin
Troygortka", ак і тиімн аңајорліннн міңтінн
"Lecopifii Pycib", ("Lipomorina Mameini", яеаки" ныпо-
"Xmeraphnukoro", "Inachina" ретпамаң
Dproxobeneукоро н Letterpa Liposomera (томо) би-
паадо сілжінпірн ныпо те, шо артоп ні шаба Жекін-
пайтн Hесажекхочтн ныпо жеңіндеңнен

tyranny already begun with circumstances of cruelty and perfidy unworthy the head of a civilized nation... A prince whose character is thus marked by every act which may define a tyrant, is unfit to be the ruler of a people who mean to

— "The history of the present King of Great Britain — Korni — Nutyemö Lekjapauio Hesajekhocti 229-230). Bci, he racachd ozhynb ayhynb hamxynb .. (ci. 1860-1870) — Nutyemö Lekjapauio Hesajekhocti 229-230). The history of the present King of Great Britain — Korni — Nutyemö Lekjapauio Hesajekhocti 229-230). The history of the present King of Great Britain — Korni — Nutyemö Lekjapauio Hesajekhocti 229-230).

ни теж не хотіли жадних соціальних революцій. Вони прагнули тільки відновлення Української Національної Держави та її законних прав, порушених і потоптаних російським імперіалізмом; потрясіння всіх і всяких основ українського правного ладу вони слушно вбачали в централістичній політиці російського уряду. Саме тому вся ідейна й правно-політична аргументація Американської Революції, аргументація консервативна *par excellence*, цілковито відповідала аргументації українських автономістів в їх боротьбі проти російського імперіалізму і централізму.

Але з погляду російського уряду (як *mutatis mutandis* і з погляду англійського уряду щодо Америки) вже самий факт існування такої аргументації і таких домагань з боку українських лідерів — це був акт **революційний**. Зрештою, для обох сторін ставало чимраз яснішим, що реалізація українських національно-державних постулатів могла статися тільки революційним шляхом, шляхом визвольної війни проти Росії. Не одразу керманичі українського політичного руху пішли на цей шлях, як і американські лідери не з легким серцем взялися за зброю проти англійського уряду, який вони зовсім слушно обвинувачували в тому, що то він перший розпочав війну.

Немає сумніву, що приклад і досвід Американської визвольної війни якнайбільше присвічував українським автономістам кінця XVIII століття. В їх уяві й свідомості образ Георга Вашінгтона зливався з образом українського національного героя Богдана Хмельницького. Ідея збройного повстання проти Росії перемагає на Україні. І, якщо американський уряд звернувся по допомогу до ворога Англії — Франції, то українські діячі (в особі В. Капніста) шукають такої допомоги у Прусії, тоді єдиного потужного ворога Росії. Ідея ріднила український і американський визвольний рух, і ця спільна ідея мусіла породити й подібний чин.

Українські автономісти намічали той самий шлях дій, який показала Американська Революція. Не їх причина була, що історія тоді того шляху для них не відкрила. Ідея не перетворилася в чин, але вона й надалі залишилася чинною.

Ми констатували, що впливи Американської Революції сягали й до України, і відгуки її бу-

ли тут досить міцні. Важко сказати, чи були якісь організаційні або персональні зв'язки поміж українськими політичними лідерами кінця XVIII ст. і Америкою. Це питання вимагає спеціального дослідження. Можливість таких звязків, на нашу думку, зовсім не виключена (і через Петербург та Париж, і навіть безпосередньо з Америкою). Але насамперед був духовий, ідейний звязок між Американською визвольною революцією і українським національно-визвольним рухом як тої доби, так і наступного століття.

1): N. Shubaty, *The Ukrainian Independence movement at the time of the American Revolution*. — "The Ukrainian Quarterly", vol. V, No. 3, 1949, pp. 226-237.

2) Скалон, Воспоминания. — „Исторический Вестникъ”, 1891, т. 44, ст. 343. Передруковано в збірці „Воспоминания и рассказы деятелей тайных обществ 1820-х годов” ч. I, Москва, 1931.

3) G. Sacke. V. V. Kapnist und seine Ode „Na rabstwo”. „Zeitschrift fuer slavische Philologie”, Bd. XVII, Mefz 2. Leipzig, 1941, S.S. 291-301. See:

О. Оглоблин, Восиль Капніст (1756-1823). — „Літературно-Науковий збірник”, Нью-Йорк, 1952 ст. 184-190.

4) В. Семенников, Радищев. Очерки и исследование. Москва-Петроград, 1923, ст. 7, 299, 446-448.

5) „Сочиненія Г. Р. Державина”, вид. Рос. Акад. Наук, за ред. Я. Грома. (лист М. А. Львова до Державіна, 23, III. 1787 р., Київ).

6) „Історія Русовъ или Малой Россіи”, Москва, 1846. В дужках тут і далі наводимо відповідні сторінки цього видання.

7) Формулювання „Історії Русів” нагадує нам Virginia Bill of Rights (June 12, 1776): „the enjoyment of life and liberty, with the means of acquiring and possessing property and pursuing and obtaining happiness and safety”.

8) Див. Б. Ольхівський, Вільний народ. Варшава, 1937.

9) О. Оглоблин, Етичні й політичні засади „Історії Русів” — „Вісник” ч. 2 (56) червень 1953, ст. 16-20.

10) O. Vossler, *Die Amerikanischen Revolutionsideale in ihren Verhaeltnissen zu den Europaesischen (untersucht an Thomas Jefferson)*. Muenchen und Berlin, 1929. S. 11 sq.

11) Ibid., 79.

12) Б. Ольхівський, оп. сіт., 58.

13) Ibid., 61.

14) O. Vossler, op. cit., S. 18 sq.

15) В. Крупнускуј. Beitrag zur Ideologie die „Geschichte der Reussen” (Istorija Rusow), Berlin, 1945, S.S. 2-4.

16) Див. О. Оглоблин, „Annales de la Petite — Russie” Шерера й „Історія Русов” — „Науковий Збірник Українського Вільного Університету”, Том V, Мюнхен, 1948, ст. 87-94.

17) See O. Vossler. op. cit., S. 29 sq.

18) Ibid., 80.

Прим. З деякими змінами ця стаття друкується англійською мовою в „Квартальникові” в порозумінні з редактором.

З суспільно-політичного життя**Е. М.****З НОТАТИКА**

30.VI.55. Дивну замітку довелося прочитати в нашім популярнім щоденнику під наголовком „Іра Маланчук співала в Парижі” („Свобода” ч. 123). Що за „Маланчук”? Очевидно, якась нова співачка і теж Іра? Але ж пишуть, що та „Маланчук” співає в Байройтській Опера і „з цією опорою прибула на гостинні виступи до Парижу”. Такий збіг обставин, щоб в Байройтській опері одночасно знайшлися аж дві землячки з тим самим ім’ям і досить подібними прізвищами, — уявляється неправдоподібним.

Залишається одне правдоподібне пояснення: редакція нашого популярного щоденника **поплутала** прізвище, ц. т. зробила так звану „друкарську помилку”, як це дипломатично у нас за звичай називається...

Дрібничка. Пошо зупиняється над цим надто частим в житті нашої преси епізодом? Тим більше, що редакція найпопулярнішого й найрепрезентативнішого нашого щоденника може мати свої причини не любити те чи інше прізвище... Та бувають випадки, коли симпатії чи антипатії треба, все ж, обмежувати.

Ірина **Маланюк** (не „Маланчук”!) є нині однією з видатніших оперових співачок Західної Європи, зокрема — найвидатнішою вагнерісткою. Ім’я її нині є загально відоме для кожного інтелігента Німеччини чи Швейцарії, Франції чи Італії. Осягнене нею становище завдячує лише своїм здібностям і інтелігентності (будьмо одверті!) — чужинців. Жадних дотацій від численних комітетів, як і підтримки від любезних земляків, певно, не мала. Натомість, мала ту крихту особистого щастя, що дає їй змогу провадити нині творче життя на світових оперових сценах, а не задовольнятися долею кельнерки чи працею у виробні мужеських краватів (яку, до речі, виконує тут справді одна видатна співачка).

Прізвище Ірини Маланюк є настільки знане, що в жаднім часописі Старого (та й Нового) Світу „переплутання” її прізвища виглядало б більше-менше так, як „Казуро” замість Карузо, „Кшурельницька” замість Крушельницька чи „Джиліїв” замість Джілі.

Такі речі потрапить зробити лише „рідна” преса. Бо для „рідної” преси поправність, тим більш „свого”, прізвища — є дрібничкою, а п. п. редактори наші то люди в більшості „не дрібничкові”. „Маланчук” чи „Маланюк” — яка різниця? Шістьдесят літ ювілятові чи не шістьдесят — що за дрібничкова аритметика! Жінка чи мужчина Зігрід Ундсет? Син чи онук Ольги — Володимир Великий? Цар „Олександер” чи Олексій пактував з Хмельницьким?

Панове редактори твердо засвоїли собі одне правило: друкарня все видрукує, а читач все проходитиме. Редагування ж полягає лише на тім, щоб позмінити „повстati” на „постатi”, „мужеський” на „чоловічий”, „мешканець” на „житель”. Ну їй понятікати апострофів де треба й не треба.

Дацо, — яккаже І. Керницький. Зазирнути ж, скажім, до Енциклопедії, щоб виправити очевидну помилку — то надмірний труд. Та й Енциклопедія навряд чи є, — „ми ж люди бідні”... Правда, бувають винятки. Коли заходить „вища” потреба, то тоді з енергією, вартою ліпшого призначення, друкується напівписьменні поради, як то належить виголошувати т. зв. святочну промову, щоб — з одного боку — заховати традицію, а з другого — не образити випробованих смаків звиклої до імпрезової жуйки частини авдиторії.

5.VII.1955. Чудово звучить ця модерна псевдонімічна термінологія: хто зістрілив літаки? — „комуністи”, які країни окуповані ССР’ом? — „комуністичні”, який уряд має нині Польща (Чехо-Словаччина, Угорщина і т. д.)? — „комуністичний”. Хто є найнебезпечнішим чинником в світовій політиці **держав?** — „комунізм”...

Словом, самі абстракції, самі „ізми”, сама „ідеологія” і „філософія” — все „на найвищім щаблі”. Так, якби ані ССР, ані Москва не існували зовсім. Так, якби про совєтську імперію ніхто й нечув.

Але вже напр. індивідуум, що називається „Молотов”, який би, згідно з логікою сучасної псевдонімоманії, мав би титулуватися міністром комунізму, фігурує по всіх органах преси, як „російський” міністр, як міністр так солодко укоханої „Раші”.

І якою ж ласкавою увагою та зичливістю був освячений тут кожен крок цього амбасадора

І. В-к

ПЛЯН—ЧЕРЕЗ ОКЕАН

(Про політику тетереваків).

Два місяці минає від 6. Конгресу, а преса, яку філософ загубленої української людини називає „поважною”, не подала українській спільноті досі тексту резолюції Конгресу. Та мабуть й не подасть. А після попереднього (5) Конгресу, на якому фахівці від партійної політики, ідучи і пристосовуючись до модної політики, за якою двоєно країни — нації, зуміли бути закріпiti в конгресових постановах двоподіл української спільноти між двома центрами, резолюції були опубліковані швидко, на другий день. Цього року преса асекураційних союзів, що так багато говорять про „партійну всенародність” на асекураційній базі, мовчить. Чому? Та з цілком зрозумілих причин. Постанови Конгресу не смають, вузькопартійне нутро її босів не може стравити резолюції, в яких делегати Конгресу від цілої спільноти в Америці вимагають, щоб „політичні сили об’єднали свої зусилля на боротьбу з ворогом України й людства”. А ворогом тим в резолюціях названо „російсько-большевицьку імперську систему з її нинішньою політикою посиленої советизації поневолених на-

комунізму! Легіони капіталістичних репортерів і камерменів не відпускали цієї московської звізди ані на хвилину. Треба думати, що покірливо очікували виходу цього великого „Росіяніна” навіть з туалетної кабіни. В яких штанах був п. Молотов? Який капелюх подарували п. Молотову? З ким він, зупинившись на вулиці, зволив говорити про погоду? Шкода, що не зафіксовано для історії, чи гикнув п. Молотов після капіталістичного обіду і, якщо гикнув, то що саме відбивалося в тім гиканні: русская смірновка чи капіталістичні „фрі федерс” або „фор розіс”... Ось які питання й проблеми галячково цікавили б представників вільного світу, осяяного сонцем молотовської усмішки і шкельцями його істинно-руssкого пенсne.

Можна бути певним, що, в разі страчення своєї посади в Москві, п. Молотов матиме запевнену кар’єру в Голливуді, де, до речі, зустріне багато соотечественніков, уроженців і віходців.

родів, яка є одною з форм большевицького колоніалізму та його русифікаційної політики”.

Конгрес, як найвищий орган української спільноти в Америці, виразно вказав в своїх резолюціях, що спроби залучити національні еміграції на позиції непередрішенства не тільки не допомагають боротьбі з ворогом людства й України, а послаблюють її. Бо непередрішенську політику „приватніх кіл” використовує комуністична Москва для латання дірок, які своїм спротивом пробивають національні рухи, загрожуючи цілій імперсько-большевицькій системі. Сама ж політична діяльність „приватніх кіл” деморалізує національні еміграції. Конгрес, стоячи в обороні окупованої України, закликав політичні сили до об’єднання в одному національно-політичному центрі, „який був би виявом національно-політичних прагнень і стремлінь української спільноти в її боротьбі за суверенну Україну, спирається на співдії і підтримці всіх національно-політичних сил та побудований був на всенаціональній базі”.

Підкресливши wagу існування такого центру, що оборонятиме, заступатиме державницькі позиції української визвольної боротьби, спираючись на підтримку цілої спільноти, Конгрес закликав всі політичні сили об’єднатись в ньому, заявляючи, що „базою такого об’єднання може бути Нац. Рада”. Мовиться не про форму і не про фірму, а про позиції, засади політичної діяльності, на яких національний центр провадив би свою визвольну політику. І саме оте викликало невдоволення, протести й лайку частини української преси, партійні боси якої, дуже бояться національного єдиномислія. Вони тільки за консолідацію партійок, чи союзіз, яка у них є річчю кон’юнктуральною, залежною від зовнішніх обставин. Про неї вони багато говорять, а думають, якби знайти ласки сильнішого. Спільноті говориться, що вони не відступлять від національного ідеалу, а разом з тим шукається чийогось воза, щоб у нього впрягти український загал і рухати „визволення” хочби й в обійми „єдиної неподільної”.

Політика для них бізнес, тому й на Конгресі вони твердили, що принципи, ідеали, то речі

калькулятивні „вони ж бо грошей не дадуть”. Треба, мовляв, уміти пристосуватись до конкретної ситуації. А пристосувальну практику всні мають. Одні в Харкові, коли німці морили й мордували населення, у вчених мундирах, нагинали нашу політику до тодішніх умов, поборюючи абсолютні ідеали — пристосувались, калькулювали. Другі в Галичині лояльно сівіпрацювали, в межах можливого, з червоним і брутальним окупантам. Так їм тоді диктував калькулятивний політичний розум. Принципи для них, то річ не істотна. Треба домовлятись з ким завгодно, любою ціною, любим коштом, аби жити й політику робити. Яку? Політика у них, то не боротьба за ідеали нації, але лише те, що можна осягти в певний момент, відсотки, які можна здобути відповідно діючи, щоб мати більші, або менші користі.

Їхня зброя, за допомогою якої вони пробують накинути спільноті свою пристосувальну політику — хитрунство, підступ, крутійство. А тих з своїх, що обороняють принципи, вони називають фантастами, — застосовуючи проти них інтриги, оббріхування, а коли треба, то й доноси в пресі. Тому то преса консолідаторів партійок, коли Конгрес відкинув їхні задуми, в яких плянувалося підтримати „високу політику” їхнього центру в Європі, що договорився про „сотрудничество” з діячами російського центру, пробує уневажнити резолюції Конгресу, переглянути їх і зробити приемливими до згубних затій у Європі.

Редактор „Народної Волі” дуже розгнівався, що „пусті фрази про патріотизм” спаралізували закулісні наміри асекураційних союзних діячів. З пересердя він, забувши, як сам закликав Конгрес шанувати ухвали, які є законом для діяльності УККА, заявляє, що резолюції Конгресу „є з точки погляду формального й морального неважкі”. Патріотизм для редактора — то пусті фрази. У нього своя партійна мораль і нею він все міряє. Як посмів Конгрес внести невеличку зміну до резолюцій, запропонованих від членів резолюційної комісії. Замість слів: „закликає до об'єднання в такому центрі на базі НР” схвалив: „закликає до об'єднання в такому центрі. Базою такого об'єднання може бути Національна Рада” (§19 Резолюції).

Про народ і демократію говориться, а коли делегати спільноти ухвалили резолюції не такі,

як хотілося редакторові, тоді він заявляє, що ті ухвали і „формально, і морально не є важні”. Така практика завжди була у наших псевдodemokratів. Цього разу вони всі хором крикнули: „закрити резолюцію”. А редактор М. Шлимкевич в своїх „Листах” зневажливо заявляє, „що українське суспільство в ЗДА заслуговує на краще представництво, ніж мало воно на останньому 6 Конгресі”. Оцінка гідна редактора, що загубив українську людину. Таке політичне обличчя крутів політики, що говорять про консолідацію без принципів і засад. Вони самі знають, що їхня діяльність, то крапля в житті спільноти і радіть читачам чарку своею отрути (яку вважають за вистоянне вино) розчинити в літрі води й попивати ту отруту. На Конгресі вони намірялися чаркою партійної отрути отруїти резолюції, бо треба було ухвалами української спільноти в Америці підтримати наймитську політику діячів з ДЦ, які, як учасники Паризького бльоку, від Центру, створеного для „націоналів”, уклали пакт про координацію їхньої діяльності з Центром російських політичних еміграцій. Чергові „осяги”! І про них будуть говорити так, як перед тим кричали про осяги в МАКЦ-ові, КЦАБ-ові й ін. Ще б пак: два центри і в одному з них і вони є, як „супердім” з єдинонеділімцями в боротьбі з комунізмом.

Про це останнє потягнення закулісової політики преса („поважна”) не згадує, вона стидливо обмежується до маленької згадки про чергову кризу в ДЦ. Хоч кризу ту зумовила саме наймитська політика людей з ДЦ, більшість яких на різних ролях працює в Інституті й Радіо Визволення. Такої політики не витримав голова НР, нарешті, і змушеній був зрезигнувати, коли більшість членів НР схвалила далекий дучі потягнення французького капіталіста, якого революційно-демократична партія іменувала на голову Уряду. А він разом з іншими представниками соціалізму, втяли той пакт про два політичні центри в системі АКВБ.

Один центр з російських політичних партій разом з федералістами, а другий з представниками неросійських народів (Паризький бльок). Обидва центри, як то передбачала давніша декларація АКВБ, „зобов’язалися координувати свої дії спрямовані на визволення своїх народів від большевизму”. Координатором буде пред-

ставник АКВБ, який „подає матеріальну допомогу кожному з центрів для посилення потенціялу їх творчої роботи в усіх галузях, поставлених завдань для визволення від большевизму”.

В усіх пактах тієї новомитської конституції, що її уклали представники ДЦ, мовиться тільки про визволення від большевизму, а не від російсько-большевицького імперіалізму. І ту діяльність для визволення, тільки від большевизму, зобов'язалися політики з т.зв. ДЦ координувати з єдинонеділімським центром представників російської еміграції. Цебто помогти визволити імперію, а потім, колись її представники подумають, що дозволити, а чого ні, визволенім з під большевизму народам Імперії. Центрів два, а політика, що до самої Імперії і після повалення большевизму має бути одна і єдина — неподільність й велич Росії. Ті центри мають свою діяльність для визволення Росії від большевизму координувати так, щоб не чіпати неподільності. Для цього їх мають перманентно, що, місяця, а коли треба, то й щодня, координувати, щоб постуляти непередрішенства, на підставі яких створено два центри, залишились непорушними. Оцей то прийнятій у Європі „проект сотрудничества” з російськими групами (не АКВБ) і плянували з Америки підтримати ухвалами 6 Конгресу. А щоб здійснення, задуманого через океан, пляну було певнішим, то запросили без рішення Екзекутиви і Політичної Ради УККА Др. С. Витвицького, поза порядком денним, вітати Конгрес. Він своїм привітом, відповідно обставленим, мав облегчити схвалення резолюцій, потрібних для „сотрудничества”.

Цей новий політичний крок свідчить і про розум, і про політичне обличчя його творців.

Сковорода про таких писав: „Тетервак бачить сіті, а в них їжу. Чи справді він щось бачить? Він бачить тільки хвіст цього діла, а голови й серця не бачить. Де ж цього діла голова? Це серце ловця в гілі його укритім за кущем. Тільки той збавиться від іспasti, хто дивиться не на зверхність, а на суть справи. Гайдук тетервак їжу... й паде жертвою жадності й хитrosti ловця”. (Московська Отрута. Д. Донцов).

Політики з ВО погналися за здобичею і ще більше вплутали українське визволення в сіті єдинонеділімських хижаків і нову новомитську угоду з ними уклали про координацію своїх дій

, „не минуче потребуючих спільно загальних виступів усієї еміграції”. Ідучи в імперські тенети, приобіцяли своїм хлібодавцям, втягти туди і всю еміграцію, а головно заручитися підтримкою спільноти в Америці. Тому так наполегливо її домагалися накинути делегатам Конгресу резолюції про підтримку спільнотою політики центру.

Тоді б вони сказали ловцям: Ми не самі, за нами українська спільнота в Америці.

Задум не вдався, але пакт про координацію „визволення” з єинонеділімцями залишився. Угоду чи порозуміння на якийсь час покладено під сукно, щоб змонтувати апарат, який буде за тим пактом проти інтересів українського визволення діяти (на їхній мові, то звуться реорганізувати уряд). На наших очах, хоч і заховано, потайки, діються речі, за які Україні й її народові доведеться дорого платити. Хіба ж не заплатила Україна неволею за пакти з „Временным Правительством”, очоленим Керенським. І нині те робиться поволі, етапами. Зпочатку уклали статут МАКЦ-У, потім бльок націоналів утворили, потім відрядили, чи найняли науковців до І-ту, щоб вони вивчали там культуру СССР і соvetознавство з позиції цілості Імперії. Черезрадіо кваліфіковані редактори виголошують українською мовою передачі без згадки про нашу державність і боротьбу за неї. А завершили оту кілька-річну політику тетерваків пактом про „сотрунічество” з російським політичним центром. І все те робиться за кулісами так, щоб спільнота про те нічого не знала. Такі моральні засади у них. Спільноті зрідка говориться про великі осяги і вона має вірити її підтримати згубну для українських інтересів діяльність людей, які себе вважають незаступими, ідути в тенета обманців з під стягу єдиної Росії. Коли б то самі йшли, а то хочуть за собою тягти спільноту, на неї покликаються і від неї діють. Крайня пора сказати тим політикам з вдачею тетерваків голосно: стоп.

ВІД РЕДАКЦІЇ

Вдруге на сторінках „Вісника” наслідуюмо про політичний задум, який хотіли зреалізувати майстри від безпринципної антидержавницької політики, якою заперечується Акт 22 січня 1918 р., не для того, щоб спростовувати їхню клевету про Конгрес, а щоб сигнализувати про чергову небезпеку для нашого державного визволення, завдяки їхній діяльності. Коли стаття була набрана

на Ред. О. Бойдунік (бувший голова Національної Ради), подав перебіг того антидержавницького лицедійства („Свобода” за 9. липня). Іноді людям здається, що вони ведуть, а насправді їх манять. Подаємо кілька цитат з статті редактора Бойдуніка. Він твердить, що „АКВБ, який у своїх завданнях змобілізувати й зорганізувати „народи ССРС” чи їхні еміграції для боротьби з большевізмом, намагається накинути політичним чинникам поневолених народів, а в тому й українського народу, вищезгадані передумови (цілості імперії — ССРП-ред.), вимагаючи залишення питання суверенності України до часу усунення большевізму. І ось в тому і заключається істота того, „непередрішенства”, про яке стільки говориться”. Про горезвісний Мюнхенський Інститут і Радіовисильню, з якої діячі Центру передають антидержавницькі передачі на Україну, редактор Бойдунік пише, „Не будемо тут ще раз звертати увагу, що ті установи не мають нічого спільногого з визвольною боротьбою, (підкрес. ред.) про що вже писалось”.

А щодо останнього домовлення про „сотрудничество” з московськими партіями, яке хотіли на 6. Конгресі УККА підсилити чи узаконити відповідними резолюціями, редактор Бойдунік говорить так: „Не зупиняючись над самим проектом, звертаємо лише увагу, що той проект є не проектом домовлення про співпрацю Паризького бльоку з АКВД, як це деято намагається „пояснити”, лише це є проект домовлення про співпрацю між Паризьким бльоком, в склад якого входить Державний Центр УНР, і центром політичних організацій московських так, як того вимагає АКВБ, сам не ангажуючись, як це вже вгорі згадано”. Отже АКВБ не накидає і не змушує нас брататись з єдинонеділімцями, які заперечують й поборюють нашу Державність і боротьбу за неї. Чого ж тоді іти тим політикам, які голосами УРДП, УСП і УНДО схвалили і уклан цей пакт про „сотрудничество” проти інтересів українського визволення.

У НАС ВСЕ ДОЗВОЛЕНО!

„Свобода” за 12. липня ц.р. повідала про нові „осяги” в суспільному житті. Створено ще одне „об’єднання ко-лишніх вояків УПА”. На водевільній відправі тій було, либонь, 36 учасників, а головні ролі виконував Провід Союзу Учасників Української Визвольної Боротьби. Дирегував тим всім п. М. Лебідь. Все було на патріотичних нотах і з бенкетом.

Молилися, щоб Господь поміг успішно поборювати вояків, об’єднаних п’ять років тому в заїнкорпорованому „Товаристві б. в. УПА”, яке нараховує сотні членів і має кілька своїх станиць-відділів. П. Лебідь виголосив політичну доповідь про стан на Україні і завдання. Наперекір тим завданням створили нове товариство, з подібною на-звою і статутом, за яким працює Т-во б. в. УПА п’ять років. Конечність створення оранжерії пояснювали етичними засадами. Чиєї і якої етики, про те не говорили.

Чи не бісівська ця етика, за якою кільки людей творять товариства для ловлі людей уже організованих в якихось організаціях, в цьому випадкові для розбиття ветеранської організації вояків славної УПА?

Не обійшлося без лайки своїх товаришів зброї, які ще недавно воювали за Україну, дивлячись у вічі смерті,

а тут п’ять років тому створили своє братство і в міру своїх сил і спроможностей працюють, щоб допомогти Україні і її воїнству. Бісівська етика подвійна. Ті що д’ють за нею, за вказівками бісівських сил, говорять назови, про людське око, про об’єднання, а діють, щоб розбивати тих які є з’єднані. Оранжерії нового творива величі розгорнути подібну діяльність по всій Америці, бо це потрібно для політики, яку роблять ініціатори і оранжери, прикриваючись „добрим Краю”. Поет Г. Чуприника, що бачив, як шумовиння переводило руйнницьку дію з криком „Ми вільні”, писав: „Вільні, вільні — божевільні”.

У нас все можна, а для кого і для чого те знають ті, що атомізують.

П. Г.

ХРОНІКА ВІДДІЛІВ ООЧСУ

Девятирій Відділ ООЧСУ в Картерет, Н. Дж. в неділю 25. червня 1955 р. посвятив свої Прапори та відзначив 14. Річницю Відновлення УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТИ 30. ЧЕРВНЯ 1941 р.

Національний прапор посвятив у православній церкві о. мітрат Ів. Гундяк, а організаційний ООЧСУ Картерет, посвятив у греко-католицькій церкві о. парох Харчишин. Потім головною вулицею Картерету відбувся похід з прапорами. Поліція замкнула на той час рух по головній вулиці й похід, очолений секр. Мир. Гайдіком, під звуки сумівської Оркестри „Сурма” з Джерзі Ціті, колонами помаршував до залі біля Ціті Гол, де відбувся обід і передача прапорів. Почесний кум, член Гол. Упр. ООЧСУ, сотн. Юрій Кононів, після короткої промови передав їх голові Ів. Глущекові. Після молитви о. Харчишина відбувся бенкет, на якому почесний гость голова міста Картерету Френк Барефорд, виголосив привіт, даючи признання українцям за їх боротьбу за волю, яка не дала її Америці легко. Воля легко нікому не дается, її треба вибороти і голова бажає супіху українцям в їх національно визвольній біротьбі.

др. О. Соколович

В РОКОВИННИ 30. ЧЕРВНЯ

За ініціативою 2-го Відділу ОOЧСУ в Нью-Йорку, при підтримці Організації Визволюального Фронту, відзначено 26. червня Роковини відновлення Української Державності. Хоч був гарячий день, коли всі мешканці Нью-Йорку тікають за місто від спеки, о другій годині гарно прибрана зала Українського Народного Дому була заповнена українським громадянством. Свято відкрито американським гімном, а голова місцевого осередку СУМА п. І. Юшкевич у вступному слові пригадав присутнім про події, пережиті 14 років тому. Після вступного слова два сумівці в одностроях відчинали пастирські листи Митрополита А. Шептицького і Митрополита Полікарпа. Святочний реферат виголосив голова Відділу ОOЧСУ, п. Повзанюк, який, як учасник тих історичних подій, що відбулися в червні 1941 р. у Львові, подав яскраво передбіг самої підготовки до Акту, Національні Збори, на яких проголошено Акт та про наслідки які впали тоді на ОУН, що була ініціатором його. З Акту 30. червня 1941 р. зродилася пізніше УПА, яка до нині змагається з москов-

О. Савко

В окупованій Україні

КУЛЬТ РОСІЇ

Відсунення на задній плян плекання культу особи в Советському Союзі замінено на плекання культу Росії. Хоч ще й за життя Сталіна Москва всіма способами своєї терористичної влади культивувала поняття „вищості” російського „старшобратьяного” народу, все ж по смерті Сталіна це культивування набагато разів посилилось і останніх півтора-два роки досягло свого найвищого ступеня. Горевіні святкування 300-річчя „воз’єднання” України з Росією то, очевидно, був одним із заходів заклопатити та приспати розбурханість поневолених Москвою народів.

Культ Росії з особливою силою пущений у літературу — белетристичну і публіцистичну. І це зрозуміло. Бо саме через літературу можна добитися найбільшого впливу на маси. Романи, повісті, новели, вірші, драми, статті, ба навіть

маленькі газетні нотатки — усе пересякнуте однією думкою, одним духом — ставлення Росії, російського народу до поневолених Росією, країн.

Андрій Малишко у своїй „Книзі братів” патетично вигукює:

„Світанок сіє
Свое проміння в ясноті,
Від України до Росії
Лягли пути. Ведуть путі...”

Для Малишка „руська жінка біля Самарки (річка в Росії, на Самарщині)”, як „мати була йому”, а Урал став „батюшкою”, „братором” для Донбасу і т. д. Подібні мотиви явного й очевидного яничарства зустрічаємо майже в кожного сучасного підсовєтського українського письменника й поета. Лише одні з них намагаються якомога менше написати подібних льокайських

ським займанцем за нашу Державу Волю. Цей великої ваги Акт був проголошений „щоб вічино жити, ніколи не вмирати”.

В концертовій частині Свята виступала співачка З. Лавришко та музично-вокальний гурток при осередку СУМА ім. ген. Т. Чупришки, який під диригентурою п. Степаняка виконав кілька пісень. Сумівка Ірина Козак продекламувала уривок з поеми Щербака „Шлях у вічність”. Свято закінчено національним гімном.

Г. Ц.

З ПРАЦІ ДРУГОГО ВІДДІЛУ ООЧСУ В НЮ ЙОРКУ
 Другий Відділ ООЧСУ в Нью Йорку започаткував з рамени Організації Визвольного Фронту відзначення 1000 річчя Християнської України доповідю, яка відбулася в суботу, 2. липня 1955 в Укр. Нар. Домі в Нью Йорку. Після відкриття сходин головою П. Від. ООЧСУ Вол. Повзанюком, змістовну доповідь виголосив о. Марко Диадра, який вказав на перші пам’ятки Християнства на Україні, як договір Київської Русі з Греками в 944 році, де є згадка про те, що половину християн підписало його зі сторони русів. В половині Х-го сторіччя прийняла хрещення княгиня Ольга, за проф. Ст. Томашівським дату устійнено на 955 р., тому в цім році відзначаємо 1000 ліття Християнської України.

Християнство зайшло глибоко в життя й історію українського народу, що без нього годі подумати існування Української Держави.

В дискусії взяли участь о. др. Когут, др. Вишневаний, др. Соколішин, голова В. Повзанюк др. М. Комарницький й інші. Другий Відділ ООЧСУ має на меті видати з тої нагоди пропам’ятну поетичну картку та поетичні значки, а ГУ ОOЧСУ видає до Зустрічі Українців Канади й ЗДА на відзначення 1000 ліття Християнської України

відзначку. Зустріч відбудеться 6-7 серпня 1955 р. в Торонто, Канада, на що можна замовляти місця в автобусі по 18 дол. туди й назад, автобус з охолодженім повітрям.

* * *

10. червня 1955 р. відбулася доповідь сотн. Петра Содоля-Зілинського на тему „Новітні Запоріжці й полк. П. Болбочан”, при участі членства й гостей. Доповідач, як учасник тих подій, подав образ того великого змагу за формування української армії. Полк. Болбочан, роз’яснюючи правдиво ситуацію, дав почин до відновлення українського війська в формі „Новітніх Запорожців”. В дискусії взяв участь другий учасник походу полк. Болбочана, сотн. Юрій Кононів, зараз голова Першого Відділу ОOЧСУ в Неварку та ряд учасників Визвольних Змагань, як проф. Юрченко, др. Комарницький та Сумівська молодь. Тов. Запоріжців ім. полк. Болбочана в ЗДА, власним коштом готує до випуску збірник споминів.

Спільно із Осередком СУМА в Брукліні в дні 5. червня 1955 р. урочисто відзначено Академією травневі роковини трагічної смерті Головного Отамана Симона Петлюри, Прорідника УВО й ОУН полк. Евгена Коновальця та найбільшого героя сучасності, Легендарного Головного Командира Української Повстанської Армії (УПА), ген. хор. Тараса Чупришу-Шухевича. Святочний Реферат виголосив ред. Вас. Качмар.

др. Ол. Соколевич

З ДІТРОЙТУ

На відзначення 1000-ліття Християнської України Організації В. Ф. Дітройту і Віндзору організують 20 і 21 серпня зустріч українців. Обрано комітет, який веде підготовчі роботи до дводенної зустрічі.

„віршів”, а інші — більше. Особливо ганебною є немов би, поема Миколи Бажана „Гонець”, видана для дітей. У цій коштовно виданій, добре ілюстрованій та переплетеній книзі, Бажан, як кажуть, передав куті меду.

Описуючи подорож гінця-козака Богдана Хмельницького з його листом-сувієм до Москви-Кремля, до русского батюшки-царя, Микола Бажан пише дослівно так:

„Уважно слухай, що повім:
Помчиши в Москву з листом моїм
і, щоб не сталося, дочеки
Мое здання царю мусі...
Підбіг задихачий гонець,
Пістолі вийняв, склав сакви:
— Рушай, мій коню, до Москви!..”

Зустрівши на шляху до Москви різних ворогів та поборовши їх, гонець був важко поранений, але тут його рятує... московський стрілець, який і допроваджує гінця-козака до самого Кремля.

„Скажи, стрілець, скажи мені,
Чи не Москва то вдалині?
Від Переяслава гінцем
Я мчу з народнім рішенцем,
Мершій доїхати б, мершій! —
На лобі почорнив завій.
Але пусте і рана, й кров, —
Я навіть смерть би поборов,
Аби Богданові слова
Вчитала радісно Москва”.

Показавши свою Москву, яка вже виднілась, московський стрілець каже до гінця:

„— Козаче, стань, зайди з коня,
Неси у Кремль своє здання.
Бо пильно жде Москва свята (!)
Твого знаменного листа”.

„Розчулений” гонець-казак вигукує:

„— Стрілець, — ти брат мій, друг навік,
Мій побратим, мій рятівник”.

Наприкінці вірша подано образок, як гонець-козак обнімається та цілується з своїм „братом-рятівником” москалем.

Поминаючи вже явну історичну неправду, звертає на себе увагу вищукана, тонка спрепарованість усього під московського. В образі московського стрільця подається малому українському читачеві образ цілої „рятівниці-Москви”, яка, нібито, врятувала Україну від загибелі перед польсько-литовськими панами.

Ясно, що такої отрутої лектури для українського молодого покоління під советами не можна легковажити і українській політичній

еміграції в своїй щоденній практичній роботі завжди треба мати це на увазі.

Плекання культу Росії, її вищості, месіяністичного посланництва, характеру її, як „рятівниці-візвільнительки” доходить нераз навіть до смішного. Так, молодий поет Михайло Ткач, у вірші „Родина” пише про московський радіоприймач „Родина” такі курйози:

„В тім якраз кутку кімнати,
Що мій прадід освятив,
„Родина”, непаче мати (?!)
Почина ласкавий спів.
І сім'я щодня охоче
Теплі слухає слова,
Поки аж „Спокojной ночи”
Не промовить нам Москва”.

Той самий поет у вірші „Коли б не ти” пише так:

„І в серці сонячна надія
Не грала б сяйвом, як маяк,
Коли б не ти, моя Росіє,
Коли б не ти, любов моя!”

Так Росію ототожнюється з чистою людською любов'ю і тим самим поняття слова „Росія” підноситься вище понять Бога і Людини. Звичайно, такі переборщення можуть багатьом вивчатись за смішні і дивовижні, а тим самим малозначні. Тим часом і такі „несурази” можуть робити і напевно роблять свій шкідливий, отруйний вплив на українську молодь.

Цікавим є факт, що Москва особливу свою увагу звертає на зросійщення, омосковлення, національну невтрапізацію саме західніх областей України. Це теж зрозуміла річ, бо Москві йде про якнайскорше опанування Західної України в усіх її сферах, а головне — в національно-культурній. Тому в літературі вся історія розвитку української культури в Західній країні висвітлюється під кутом зору „допомоги старшого російського брата”. Пишеться про те, як українські галицькі робітники й селяни на початках 19 сторіччя „тяглися” до російської літератури, як вони нелегально, ризикуючи життям, відправляли в Росію своїх посланців за інструкціями для революційної діяльності та революційною літературою і т. д., а неселення Карпатської України трактується як „плем'я російського народу”.

Відрядним, однак, явищем є те, що большевицька цензура, як вона не намагається „шліфувати” літературно-публіцистичні матеріали та як партія не наказує і не стежить за тим, аби

I. Федорович

ІМПЕРСЬКІ РЕБУСИ

Коли читаєш і роздумуєш над московською пресою, то мимохід пригадуєш: „Умом России не понять, ее аршином не измерить, в России своя особенная стать — ей можно только верить”.

Вчора — ціліна, сьогодні — кукурудза. Торік сотні тисяч людей гнали на розорювання ціліни в Азії (то інша справа, що їх там мало залишалось), а цього року все для кукурудзи. Про ціліну згадують рідко, хоч на ній і лінія культу Росії була дотримана бездоганно, — все ж таки в ряді творів пробиваються рядки і цілі уступи, які показують, можливо й супроти волі самих авторів, реальне значення отих „благородних” впливів Москви на уярмлені нею народи. Так, не без талану поет, Петро Дорошенко в своєму вірші „Листи” пише до своєї дорогої, що він не може подати їй своєї адреси для її листів, бо він немає постійного місця.

„Перекаже струнка береза
Твое слово, розспіле сміх...
Ta щоденно моя адреса
Все міняється, як на гріх.
Я і дні не сиджу на місці,
Зараз тут, а вже завтра — там.
Де ж знайдуть мене твої вісті.
De чекать мені телеграм?”

Отак, гнана з місця на місце, з України в Казахстан, з Казахстану в Сибір, на Алтай, чи куди інде, — людина в СССР не може навіть сказати, де вона буде сьогодні, а де завтра. Оце і є висліди „благородного впливу” Москви. Ще дуже характеристичний є вірш молодого Станиславівського поета Віктора Лупейка „Я радий, що звільнилися ми нині”. Яке справжнє „визволення”, що його доконала кривава Москва, ота „послано” „вищою силою”: „матушка-Русь”, свідчать такі правдиві реальні рядки цього поета

„Серед лапів колгоспних нерозорих
Хрести гниють...
Церкви вже догнивають кризовікі,
Хрести гниють.”

Хрести гниють. Церкви вже догнивають кризовікі... А на місці тих віковічних цінностів людської душі Москва висуває їй наб'язує людині культ самої себе, культ потвори, знахабнілого хижака, який не має нічого перед собою, крім вибраної жертви, яку має підбити и знищити.

Така є суть плекання культу величини Росії.

працюють. Тепер кричать про кукурудзу, а ще більше про надзелень зібрани кочани. Хрущов, як навіжений, гасає по Імперії: Ленінград, Ташкент, Київ, Саратов, Вороніж. І скрізь говорить, закликає, страхує, карає. 30.000 партійців з міського активу кинуто на подолання кризи в сільському господарстві. Оци армія (в 1930 р. було кинуто тільки 25.000) має міцніше закрутити колгоспні щурпи і змусити непокірне національне селянство працювати, зломивши його пасивний спротив.

Кукурудзяна лихоманка, треба думати, має подвійне завдання. Поперше: це одно з пропагандивших великих завдань, а в добавок за американським зразком, які так любили Ленін і Сталін. Помпадурівщина — така типова для психології Московії. Подруге: колхозам на старих землях щось треба дати. І їм дали кукурудзу. Для посіву вона потребує найменше насіння, а для пропаганди, що до користей від неї, вона дуже зручна. З неї, мовляв, і м'ясо, і молоко, і консерви — все чого забажаєте. І Москва втяла для поневолених народів чергового трюка. Нате вам кукурудзу, смакуйте мамалигу, — смирніші будете і не смійте бунтувати, а ми вас будемо русифікувати.

Як і кожний дотеперешній імперський трюк, а їх було не мало, і цей має два кінці. Щось дуже часто в „Правді” згадується, що колхозники національних республік, а найбільше України, не люблять тієї кукурудзи і не хотути її сіяти. Передова з „Радянської України” за 29. травня „Важливий стимул у вирощуванні високих урожаїв кукурудзи”, обговорює нову постанову ЦК КПСС. Постанова та „Про підвищення заинтересованості колхозників і працівників тракторних бригад МТС у збільшенні виробництва кукурудзи 1955 р.” За цією постановою 15% з урожаю кукурудзи призначається колхозникам і працівникам МТС. (Колись за панування поміщиків жали за четвертий спіл, а бувало, що й за третій). Половина з 15% призначена за постановою для членів ланок, що виплекали урожай кукурудзи. Розподіляється ту половину на трудодні. А другу половину, з тих 15%, виплачують робітникам МТС теж за вироблені на обробіткові кукурудзи трудодні. Бригадири колхозів, що доглядають за плеканням кукурудзи, дістають 150% того, що дістає рядовий колхозник, а голови колхозів і агрономи 130%.

Щось змусило імперський уряд, видаючи постанову, поставити ставку на рядових колхозників. Досі, при нарахуванні на трудодні, колхозник одержував приблизно 1/5 того, що діставав бригадир, чи голова колхозу. Простіше кажучи досі трудовий день бригадира цінився майже в п'ять разів дорожче, як рядового колхозника. А тепер поставлено ставку на колхозника. Оте щось само говорить, як є з тією кукурудзою. Мабуть і кукурудзяна лихоманка буде черговим блефом, яких було не мало вже в сільському господарстві. Чи не прийдеться Микиті, витягаючи сільське господарство з прірви, переключатись на мак!

~~~~~
СКЛАДАЙТЕ ЖЕРТВИ
НА
ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСНИКА“

О. Савко

СПОТВОРЕНА ЛІРИКА

Останнім часом советська критика, з доручення партії і уряду, велику вагу приділює розвиткові ліричної поезії. Про це окремо підкresлили в своїй роботі й резолюціях всесоюзний та всеукраїнський з'їзди письменників. Для більшого випукління проблеми розвитку ліричної поезії, занепалої досі із зрозуміх обставин советського режиму, в Україні виступив був маститий, старий уже і популярний поет Максим Рильський, який через пресу і усно вказав на конечність більше писати ліричних та поетичних творів. Порушено зокрема про любовну, чисто людську, сказати б, лірику, до чого закликали молодих поетів і т. д.

Такий новий курс „повороту до лірики” викликаний був самозрозумілім затиском большевицько-московських літературних „держиморд” усякої вільної творчості поета та накинення йому лише тих тем і навіть тієї форми і того змісту, яких бажала собі комуністична правляча кліка. Цілковитий занепад лірично-поетичної творчості, наявність самої барабанно-трамтадрацької „поезії” викликали в керівників закутої літератури тривогу. Самої барабанщини, виявилось, замало, аби взяти людські уярмлені маси „за душу”, „за живе”, з метою збудити в людини-раба почуття обов’язку віддати з себе рештки сил поневолювачеві.

„Поворот до лірики” стався. Після деякої кампанії за здійснення цього гасла в літературних періодичних і не-періодичних виданнях та окремими збірками почали появлятися ліричні поезії. Дехто з наївних поетів повірли були партійним закликам творити „чисту лірику”, поспішивши написати ряд ліричних поезій, але швидко на тому попеклися (Петро Дорошко), бо советська лірика все ж таки має свої норми і свої межі. Оглянувшись на декого з потерпілих у перших рядах ліриків, інші почали робити лірику, як каже москаль, з „хітрецької”. Це значить: пів вірша дам „чистої лірики”, а пів вірша — брудної, тобто, з домішкою партійно-урядових гасел. Інші поети роблять ще хітреше: весь вірш нехай буде „чисто ліричним”, як бочка меду, а в ту бочку меду вкину ложку дъогту — партійної лірики — для партії.

Такою „бочкою меду” з „ложкою дъогту” є між іншим вірш молодої але досить талановитої Лубенської поетеси Надії Хоменко „Бузок”. Двадцять сім рядків вірша написані свіжо, тепло, широко образно, передаючи зимовий день у саду, немов весну. Для поетеси сніг цвіте немов бузок.

„Ой, ті брості бузкові у краплях роси!
Скільки ніжності в них і молодої краси!
...Дивна тиша стоїть у зимовім саду.
Між бузкових кущів я поволі іду.

І немов би я йду між кущів весняніх,
І гойднулися брості бузкові на них.
Ніжні брості розквітлі, духмяні, живі
Простяглися до мене і просять:
— Зірви!”

Чим же викликане таке збудження в молодій дівчині

Коханням, що прийшло в її молоду душу розквітлим бузком? Науковим успіхом чи подвигом яким? Радістю дозрілої юності, коли зима співає веснами, льоди мумлять бурхливими ріками? Чи чим ще іншим?

Отут і приходить „ложка дъогту” в досить свіжий лірічний вірш Надії Хоменко:

„Зацвітають бузково сміги у саду,

де стоїть рідний Ленін у всіх на виду”,
закінчує свій вірш поетеса. Отим „де стоїть рідний Ленін у всіх на виду” зіпсовано весь вірш і зведеню його значення, як поезії, до нуля, бо, поперше, неправдою є, що Ленін для українців „рідний”, подруге, що цей демон „у всіх на виду”, коли він стоїть у саду поміж кущами, а потрете — цей рядок, як на тамтешні обставини, міг ще стояти в публіштничий статті, а не в лірічному вірші.

Надія Хоменко — не єдиний зразок літературної жертви під советами. Молодий західно-український поет Петро Мах в одному з віршів про окупацію советськими військами Західної України пише дослівно так:

„Пам’ятаєш; мамо, як в осінні ранки

Босим я у полі росіян стрічав,

Як печаль і горе розчавили танки

І повіяв вітер волі з-за Збруча.

Як Волинь вдягнулась у веселість травня

І гомонів щасливо вересняний Стир,

Як тоді від себе дав мені на пам’ять

Пурпурову зірку сивий командир.”

Вірш, звичайно, початківський, але він міг би набрати язикою сильнішого звучання, глибини, аби в ньому не оті фальшиві, аж до кумедності, місця про зустріч росіян, про „зірку сивого командира”. Як би правдиво, широ і непідробно, а тим самим сильно звучав би вірш, коли б поет осіпіував у цих рядках зустріч, скажімо, батька з фронту чи брата, сестру після довгих розлук і т. д.; коли б, одне слово, поет подав справжні, природні мотиви його радості, а не пристосуванські, підхалимські? Але, може б, тоді й вірш той не був надрукований? Оте пекуче питання — „чи був би надрукований” — жene не одного молодого автора та дійсність, жорстока і сурова критика, цензура, зрештою, вся лінія „соціалістичного реалізму”, в якій живуть і пишуть сучасні українські молоді поети в Україні.

Але якщо молодий початкуючий поет женеться в своїй творчості за тим, аби його „надрукували” і тому вдається до згаданих вище викривлень дійсності в поезії і тим самим робити поезію штучною і нецікавою, то про поетів уже зрілих і вироблених не можна сказати, щоб вони свою лірику писали для „аби видрукуватись”, бо вони можуть дати більше й ліпше без особивого пристосування свого пера до умов. Цим можна молодих поетів, бодай якоюсь мірою, розуміти, а вже старих — у жадному випадку. Бо чим можна виправдати от хоча б такий „лірічний” вірш Івана Неходи, як „Переяславка”, надрукований у журналі „Україна” ч. 2 за цей рік під рубрикою „Лірика”:

„В залі — оплесків буруні,

В залі — далеч ясна...

З комсомольської трибуни
Виступала вона.

Зір не зводить із дівчини
Молодий комбайнер.
Закохався за дві хвилини, —
Що робити тепер?"

Далі у вірші оповідається, як цей комбайнер із орденом і зіркою підходить до дівчини і „серце їй повірі". Дівчина теж закохана в хлопця — комбайнера. Постає між ними лише питання: де вони зустрінуться наступний раз? Поет, так, ніби сам ніколи не був закоханий і не знав, що значить для молодої пари чекати на зустріч, нав'язує дівчині-переяслівці й комбайнерові зустріч на виставці в Москві!

„Ой, ви далі безкрайні!
В літню даль степову
Уде він на комбайні,
А думки — про Москву!"

Дівчина моя,
Переяславко,
Там стріну тебе,
Мая ластівко!"

Тут — і сплюження української народної пісні, і викривлення правди про справжнє кохання, і взагалі спотворення всякої дійсності. „За дві хвилини" закохався комбайнер у дівчині, а весь час думає про... Москву, бо там призначена зустріч із коханою на... виставці! Ну, а де ж там на виставці говоритимуть про свою любов? Для справжньої, людської любові місця для говорення там нема, а для оплюгованої, потоптаної людської любові в советах поет Нехода знайде можливість говорити про любов і в павільонах сільсько-господарської виставки, бо для нього, як і для всієї бездушної партійно-комсомольської знаті людська любов, любов хлопця до дівчини і навпаки варта показові про удої молока чи вирощення поросят.

Отакий сенс тієї поетичної лірики, про яку так голосно ведено пропаганду, а з якої жадної справжньої лірики не виходить. І не вийде. Бо штамп „соцреалізму" є запрещенням людської лірики.

Власне, шкода для народу, для читачів теперішньої спотвореної лірики в українській підсоветській літературі й полягає, головним чином, у тому, що ця лірика, ввибрана в красиві й написані слова, рядки і строфі, нічого не лишає по собі українського ні змістом, ні формою. Так, досить здібна поетеса Валентина Ткаченко у вірші „Горобина", надрукованому в згаданому журналі, пише, що на Хрестатику в Києві росли горобини. І от:

„Їх руський хлопець називав — рябини...
Мені свою він тайну передав,
Що, розбираючи війни руїни,
Киянку златокосу покохав.
Її він ласку в душу брав охоче,
І цілував рум'янці на щоці,
І посадили руки їх робочі
На день одруження рябини ці".

І сліду українського духу від такого вірша не залишається. У всьому вірші тільки й української назви — горобина, а далі йдуть самі „рябини", бо то ж московський хлопець покохав киянку і він, сказати б, є господарем хати в Києві.

В ім'я об'єктивності треба сказати, що й серед тієї сірої, нудної підсоветськії „лірики" пробивається іноді зразки справжньої ліричної поезії, переповненої теплою, ширістю, високими почуттями людської душі. З цього погляду заслуговують на увагу кілька справді чудових ліричних віршів Марії Познанської, надрукованих у журналі „Дніпро" 4 за квітень 1955. Як сильно, молодо, оригінально звучать такі рядки з її вірша „Вчора Й сьогодні", де авторка описує прихід весни:

„І помітила дніми я цими,
Як змінілися очі в дівчат:
Стали з сірих чомусь голубими.
О, невже це весни печать?
Все вогнем своїм заподолила,
Запалила сто сонць-пожежі...
Вчора, друзі, я ще не любила,
А сьогодні — влюбилася теж!"

Або ось у вірші „Якщо", де поетеса говорить про прихід до неї милого:

„Якщо це справжні почуття,
Якщо ти хочеш, щоб життя
З'єдналось наше назавжди —
Тоді до мене в дім ходи.
І не знайомим будь мені,
А найріднішим із рідні:
Щоб всю любов і серця спів
Я віддала тобі без слів..."

В її вірші „Двоє", надрукованому там же, є справді зразки поезії, такої неподібної до совєтського штампу. Аж хочеться навести й цей її повний двострофовий вірш:

„Немов ті голуби, що завжди в парі,
По вулиці стареньких двоє йде.
І хоч ідуть вони на тротуарі,
Хоч знають: ям немає тут ніде, —
Та все одно — взялися попід руки
Дідусь з бабусею — так звикли на віку.
А їм услід вдивляються онуки
І, певне, заздрять на любов таку!"

Але скільки „там" такої поезії? Це — окремі проліски на масиві холодного снігу. Ці проліски справжньої лірики можуть ряснно зацвісти лише у вільній Україні, коли приде Весна визволення. А вона прийде.

Якщо Ви забули розчислитись за „Вісник",
який одержуєте щомісяця, то зробіть це не-
гайно. Вкладіть в коверту \$4.00, напишіть
адресу і вкиньте до поштової скриньки.

Євген Маланюк

БАТЬКІВЩИНІ

Як до Тебе протоптати тропи?
 В сивій млі спостерегти мету?
 Чи пропалити синій жар Європи
 Азії проказу золоту?

Ось мовчиш незбагнена, назнана,
 Мов прозорий жовтень, нежива —
 Що ж Тобі — прокляття чи осанна? —
 Мертві звуки неживі слова.

Рівний простір в язвах позолоти
 Залягає площиною піль,
 Тільки часом — Твій єдинний готик —
 Повстають жертвовники топіль,

Перетявші безнадійний позем,
 Вносячи мірило у безкрай,
 Що завжди беззахисний на грози
 Сумно мріє про майбутній рай.

13. XI. 1931.

Олена Теліга

* * *

Усе — лише не це! Не ці спокійні дні,
 Де всі слова у барвах одинакових,
 Думки — мов нероздмухані вогні,
 Бажання — в запорошених оковах.

Якогось вітру, сміху чи злоби!
 Щоб рвались душі крізь іржаві гррати,
 Щоб крикнув хтось: — Ненавід і люби —
 І варто буде жити чи вмирати!

Не бійся днів заплутаних вузлом,
 Ночей безсонних, очманілих ранків.
 Хай ріже час лице — добром і злом!
 Хай палить серце — найдрібніші ранки!

Ти в тінь не йди. Тривай в пекучій грі.
 В сліпуче сяйво не лякайсь дивіться —
 Лише на спеці гряне жданій грім,
 І з хмар сковзне — багнетом — близкавиця.

* * *

„Всі пута, що засліплея й зла воля
 На нас вложили нам на біль — порвем!
 Отруту, що нас нею щедро доля
 Пойла — виллем з серця і затрем
 Усякий слід тих споминок важких,
 Які, мов черви, серце підгризали,
 Щоб навіть тіні темні від них
 На наше вільне щастя не лягали”

Іван Франко

Григорій Косинка

ФАВСТ

Коли доторатиме у віках остання зоря, — горітиме моя мисль і страждання, а на чорній смузі неба кривавими літерами спалахнуть пророчі Франкові слова:

Народе мій, замучений, розбитий,
 Мов паралітик той на роздоріжжі,
 Людським приизирством, ніби струпом
 [вкритий]..

В імені твому, Фавсте з Поділля, я пишу ці рядки. Хай наступні покоління згадають твоє ім'я велике, хай на коліна стануть перед стражданнями твоїми.

Дорогий мені, до болю рідний, Фавсте! Ти не знаєш, зрозуміла річ, таких слів страшних, як „народна трагедія”, — чужі й незрозумілі тобі слова ці. Ти — до примітиву простий. Адже перед своєю смертю — короткою і страшною — ти зумів тільки намалювати в камері ч. 12 маленьку труну з хрестиком і видряпати під тією труною — нігтем на стіні — своє ім'я і прізвище: „Прокіп Конюшина”. Оце і все.

...Тоді саме Різдвяні ночі клепав мороз, коли до нашої камери перевели з тюремної „секретки” Конюшину: з обличчя був сивий, схожий на Фавста, що його звикли бачити у виставах оперових театрів.

Губи Конюшині спухли, він ловив і ковтав тепле й важке повітря камери, а сам робив тремтячими руками дивні рухи, ніби збирався шагнути у якусь безодню...

Вахлюватий селюх, він підозріло оглядав усіх присутніх, до всіх ласково посміхався, шептав щось, а далі несподівано сів на краєчок нарізного, під регіт присутніх, заявив:

— Диви, от історія. І тут люди є, га?..

Камера, повторюю, зустріла слова Конюшини сміхом: уперше, вирішили всі, довелось людині познайомитися з тюрмою.

Офіцер Кленцов, що любив був залякувати таких новаків, пильно оглянув Конюшину з усіх боків, іронічно скривив рота і суверо, допитливо звернувся до Конюшини:

— Бандит?..

Конюшина мовчав. Тоді офіцер, не стримуючи більше сміху, сказав до всіх присутніх у камері:

— Фавста привілі. Пасідім больше — Гете

увідім... А всю такі, парнішка, за какіє грехі тебя в нашу камеру прігналі, а?

Конюшина не поспішав відповідати, він звів стомлені очі на згорблена Кленцова, на всіх, і несподівано запитав офіцера з ноткою злоби:

— Хіба тобі не однаково?

З кутка, недалеко вікна, пролунав хриплий бас:

— Правильно. Молодець Фавст. Так і треба одказувати.. Він же тебе не питає, чого ти погони згубив? — визвірився до Кленцова той та-кий хриплий голос з кутка.

Кленцов в'їдливо огризнувся, але його ніхто не підтримав. Правда, усім до вподоби було нове прізвище, що його дав Конюшині Кленцов: „Фавст”. То нічого, що сам Конюшина не розумів, до чого воно — прізвище таке. Про великого Гете він теж уперше чув у камері..

Фавст з Поділля не знати ще, чи сміються тут з його вахлюватості і вбогости, чи таки підтримують проти Кленцова, — тоді ще раз обвів усіх своїми великими, сірими очима — побачив глузливу усмішку на устах Кленцова, але все таки вирішив чомусь, що таки підтримують його, Фавста з Поділля.

Урочисто витяг з кишені засмальцюваного кисета, поклав його на білі, латками вкриті штани, добродушно засміявся:

— Куріть, хай дома не журяться, — сказав він.

— Добре тут у вас, а я... Так добре, що й сказати не можу: тепло, затишно, а головне — люди є... Там, де був я...

Він раптом замовк.

— До віку б гадам таке добро! — вихопився з кутка той таки голос, що підтримав був Конюшину проти Кленцова. Фавст здивовано підвів очі: чи не сказав він якоїсь дурниці? Здається, що ні, але краще йому не цвенькати, бо тюрма — сам знає — не дуже любить балакучих.. Тоді здалека, з характерною і притаманеною лише селянам дипломатією, почав був виправдуватися:

— Ая. У вас, кажу, тому добре, що — тепло, нари є...

— ...С-сш! Як він мені болить! Проклятий, як він мені болить. Пся крев, пся мать, занімій.

По камері бігав у валянках невідомий Фавстові чоловік, з походження і вимови, видно було, поляк, і все лаяв свої зуби, спльовуючи раз-у-раз ріденьку слину з рота.

Коли пан Яцьківський — так звали його — зупинився навпроти Фавста й попросив скрутити йому цигарку, то Фавст щиро почав йому раяти:

— Ая, зуби? Знаю. Це якби самогон-первак, а тоді намочити махорки з папороттю й закласти на той пеньок — повірте, одразу заніміє. Я знаю.

Яцьківський образився:

— Цо? Заніміє? Ти краще, хлопе, порадь це своєму батькові, розумієш? Маєш його? Заніміє.

Але Конюшина не бачив, здавалося, нічого образливого: порада була, як порада. Йому на віть зробилося трохи смішно, що такий плюгавий панок у валянках, а диви — настовбурчиває, розсердився і гасає по камері з кутка в куток. Знизивши плечима, Конюшина мимоволі задивився на цього гоноровитого панка.

А треба знати, що пан Яцьківський був із своїм гонором за втіху для всієї камери: конфедератка, австрійська шинеля з білими орлами, бундючні вуса, а вже гонору того, що тільки в'їдливий Кленцов міг його збити жартуючи:

— У пана Яцьківського, — казав він серйозно, — воша теж дурно не лізе... Чому, поспітаєте? Вона завжди шукає історичні межі, що їх позбулися поляки...

Яцьківський, зрозуміла річ, люто лаявся на такі слова, але хіба можна зупинити Кленцова?

— ...пан Яцьківський, — не звертаючи уваги на лайку, говорив Кленцов, — найбільше тужить за блискучим минулим Степана Баторія... А щодо вошій, то я на власні вуха чув, як він запитував одну бльондинку: з якого воєводства, пані? З Бельведеру?..

Це, повторюю, була між іншим, побутова дрібничка, не варта серйозної уваги, бо сварилися ми день-у-день разів п'ять-шість, коли говорили на такі гострі теми. Я занотовую цю дрібничку тому, щоб колись намалювати образ Кленцова, як носія великородженого шовінізму.

Пізніше, коли Фавст спав поруч мене, йому на світанку, — розповідав, — снилися сади у білому цвіту і зелене Поділля... — Весна, казав, часто сниться мені.

Ми тлумачили ті сни його так, що швидко Фавстові ходити за плугом, швидко йому бо-

ронувати поле, бо коли сниться тобі щось зелене, то річ ясна — жити будеш. І село, казав, снилося: тліло в диму, наміткою білою з вишневого цвіту вкривалося, а коли додивлятися до тієї намітки, то пахло йому — рілля, заполона на пар; вона пахла, здавалося, торічним гноєм... І птиця у високому небі кричала.

— Такий сон, — говорив мені Фавст. — Що він має значити?

Я, пам'ятаю, не відповів тоді Фавстові, бо з цікавістю прислухався до розмови Маламета з паном Яцьківським:

— У тибі болить зуб — говорив Маламет. — я ничево, не протестую... Пусть, у кождаго своя болезнь. Но коли в мені острій коліт, коли з мені кров капаєт, коли... — і ти ругаєш. Я, как я должен?..

— Кумедія, їй-богу, — щиро, по-селянському, сказав мені Фавст: Мені такий сон миленький наснівся, а вони — за парашу гризуться...

— ...Поднимайсь!

У глухих коридорах свистять вартові, брязкають ключами, а прославлений на всю тюрму Сторожук, благословляє матюком Христа і нас усіх... Заспана камера встає, кидає жужжом постіль по кутках і, прокашлюючись, стає по-військовому у дві лави, був такий звичай — вибити в арештанта дух протесту, звести його бодай до образу Конончука, що давно вже втратив образ людський.

(Декілька слів про Конончука).

Це — темне і вбоге село, село, яке підписує собі акти обвинувачення трьома хрестиками, а вже пізніше, в тюрмі, падає додолу на коліна, коли побачить кришку хліба; нужа на такому Коночукові така велика і плідна, що здається іноді, ніби його тіло схоже на рабе мило... Коли пройде вранішня повірка — завжди коротка і занадто вже ділова — Конончук сідає, як каже Кленцов, „читати газету”: бльондинки уп'ялисся йому в тіло і треба довго шарувати Коночукові свої кістки товстою, мужицькою сорочкою, щоб примусити тих бльондинок падати й сипатися на поміст... Висівки сиплються — така нужа!

Обличчя у Фавста кривиться, мов у дитини — він от-от, здається, розплачеться; важко зітхає, журно хитає головою і, допомагаючи Коночукові, бере одну бльондинку за лапки, кладе її на поміст і дико б'є черевиком...

— Отак її треба! — приказує Фавст: — Ех, Конончук! Твоя бльондинка, видно, не з Бельведеру? Бачиш, вона не ляскає під черевиком, як пана Яцьківського воша. То воша, можна сказати, інтелігентна, панська воша... Правда, господин поручик?

Після такої репліки, а головне — такого безцеремонного і різкого запитання збоку Фавста до Кленцова, — у мене великий сумнів, що Фавст — незрячий гречкосій... Хто він такий? (Мотив цей розробити).

Кленцов польською мовою (він сидів у польських тюрмах, де дають з патронату білий хліб, вряди-годи масло, каву, а книжок — професорська, мовляв, бібліотека) гне матюки і пильно, з ненавистю й підозрою, дивиться у вічі Фавстові.

— Жаль-жаль, — говорить Кленцов, — що тебе не посадили до блатних... Жаль, там би одразу бандитський дух вивіявся...

Фавст щиро сміється:

— Що мені блатні, — каже він, — адже там скрізь — ми, а не ви... Офіцера зустріти, та ще офіцера з лейбікем — другий табак, Кленцов. Справді, як вони, варвари, тримають вас невинно п'ятій місяць?.. Це ж, погодьтеся, некультурно, ая...

...Хто такий Фавст? У мене більше ніяких сумнівів, що це не такий уже звичайний собі „дядюшка” з далекого Поділля.

На цьому місці між Фавстом і Кленцовым, як пишуть деякі галичани, завжди розпочинається лайка, але сьогодні обійшлися обидва без неї; правда, Кленцов устиг все таки огризнутися:

— П'ять місяців, господін Фавст, ето єщо не трьопка, а ти... ти определенно пайдьош в земельний камітет спасать самостейну...

— Сволоч ти! — коротко ругнув Фавст. Але наш похмурий, вічно заляканій карцерами і каррами, староста зупинив короткою лайкою обох і, обвівши очима по всіх кутках камери, наказав ставати в ряди — у дві лави: надходила чергова візитaciя тюремного начальства — повірка по-старому й по-новому.

Ще далеко до камери було чути дзвін острогів — дзінь, дзінь... Близкучі, кавалерійські остроги носив, як відомо було нам, начальник корпусу № 6 — прищуватий, синьогнідий якийсь на виду, цинічно-нахабний — Бейзер

(євреї-арештанті дали йому прізвище — „зла собака”); він завжди, коли тільки одвідував нашу камеру, дивився в першу чергу на вбоге Конончукове лахміття — кривив з огидою обличчя, так ніби він побачив кубло гадів, а не постіль Конончуку.

Сплювував на долівку, хоч нам за інструкцією категорично було заборонено плювати на підлогу. Бейзер переводив свої сухі, зеленкуваті очі, схожі трохи на баранячі, на Фавста — він раз-у-раз робив Фавстові якесь запитання, не було того дня, щоб він поминув його в ряду, не поспітивши:

— В чом обвіняють тебя?..

Ми всі з великим напруженням чекали на цю відповідь: цікаво, за яку провину посадовили цього таємничого Фавста? Висидіти три місяці в „секретці”, знали ми, не всякий зможе... А сам Конюшина Прокіп удавав із себе — не було ніякого сумніву — наївного селяка з Поділля.

Пильно дивилися — разом з Бейзером — у сірі, гранітні Фавстові очі — там глибоко-глибоко заховано було ненависть і зневагу не тільки до Бейзера, а до всіх нас; ненависть іноді іскрами вигравала на чоловічках, — тоді у Фавста тремтіли з обурення руки, — але він завжди умів стримувати свої чуття — він спокійно відповідав запитанням:

— За що? Ая, повстання.

Така відповідь нервувала Бейзера. — він не міг стримати свого гніву, він висмикував з чорної — офіцерського сукна — шинелі руку і, тупаючи ногою, вимахував тією рукою так, ніби намагався на всю силу вдарити Фавста в обличчя.

— Бандит, бога твою мать, а? — оскаженіло вигукнув Бейзер.

Ми, арештанті, найбільше боялися цієї хвилини сказу: ми були глибоко переконані, що Фавст, хоч і виснажений докраю, відповів би на удар, більше того, він готовий був перекусити горлянку...

Фавст мовчав. Він тільки скалив свої здорові, білі й рівні зуби, а злоба, різко підкresлена на його мужицькому обличчі, спадала аж на сухі, колись соковиті губи — застигала там, здавалася, разом із слиною.

Він ковтав її, криво усміхався, а сам дивився на підлогу. Бейзер залишив на хвилину Фавста; він суворо, допитливо, ніби справді від-

нього так багато залежні були ми, оглядав кожного; Кленцов, радіючи, очевидно, що Фавстові була така „баня”, — розсміявся, але Бейзер помітив таку несподівану радість:

— Ей, ти... как тебя? Чево ржош, чemu ти радуєшся?..

Кленцов вирівнявся і, зціпивши зуби на образливе „ти”, промовив зі зла:

— Арестант — тоже чловек... Да.

— Сутки карцера, — глухо наказав Бейзер.

I Кленцова, без курива і без хліба, повели кудись з камери.

А Бейзер знову повернувся обличчям до Фавста:

— Где твоя нара? — запитав.

— Третя.

Начальник корпусу пильно обдивився з усіх боків Фавстове ліжко, торбу, рушника, вищитого з ключем журавлинним... Уже хотів був рушати з камери, як раптом прочитав видряпане: „Прокіп Конюшина”, а внизу — „Христос Воскресе, Галло...”

— „Христос Воскресе” — тоже твайо? — запитав з іронією Бейзер.

— У мене Він не воскресне... Чого тобі треба? — була Фавстова відповідь.

— Троє суток карцера... без хлеба, кровать прівінтіть.

Бейзер скаженів.

— Кто бросіл окурок? — гукав він на всю камеру. — Чашки, стекло, ложки, ножі... Проверить, отобрать!... На трі днія подняти в камере нари, староста.

— Слушаюсь.

(Додати деякі деталі).

— ...Камеру лішіть на неделю передачі... забил, за окурок — сутки карцера. Я... протест і бандітізм.

Репліка якогось копійчаного меншовика або укаліста:

— Ведь билі же когда-то тюрми, сиделі, живіє, люді... .

За дверима нашої камери затихав десь у глухих коридорах малиновий дзвін на острогах начальника корпусу № 6 — Бейзера.

**

Старий карцер, де сидів був Фавст, бачив і чув у своїх кам'яних шорах багато трагедій: там божеволіли, там вішалися, розбивали голову об стінку — всього було, все бачив і чув старий карцер.

Аж позеленів од цвілі, од віку свого давнього і сліз людських; по кутках протягувалася вже вода, а зимою, зрозуміло, вона трохи підмерзала й сковзалися ноги на такому льодку тонкому.

Фавст розповідав свою історію немудру так: — Коли мене Бейзер, — каже він, — кинув був до цієї ями, цвіллю вкритої, я хотів просити його, щоб одразу взяли мене на розстріл... Це була не секретка, ні. Подумай, яка мені ражця гнити на пні, коли я знаю свій кінець краще за Бейзера?

Я загнув йому матюка у вічко і, повіриш, трохи полегшало... матюкнувся я не тому, що люблю лайку, ні, зо мною трапилося щось таке незрозуміле, що й досі не можу з'ясувати тобі.

Горіла голова, а тюрма, — уяви собі, наша велика тюрма, виломлюється з ґрунтом і лєтить високо-високо понад борами...

І добре пам'ятаю мою суперечку з Бейзером: „Брешеш, ніби кажу йому, — хай скрізь — тюрми, хай скрізь карцер і кара, але маєш добрій знак: одна вже виломилася з ґрунту, летить”. І знаєш, я вперше почав тоді так сміятися. Мені стало раптом страшно: що зробили з мене за сім місяців? Той дурень даремне Фавста згадував і легенди — я живий ще, хоч моя історія варта теж легенди.

...Знаю, мені вже не жити, нема мені повороту до життя — кров'ю харкаю... Дивно, один поет — цілком хворий, на мою думку, написав два рядки у карцері:

„Сліпе село лютує,
А Україна кров'ю харкає”...

Сліпе село... Тут у карцері, засміявся я на слова слідчого: вони питаютъ, де сходилися на раду? Де, в кого?

Фавст притулився щокою до холодної стінки і тихо шептав: „У моєї рідної сестри, чуєте?... Далі вирівнявся і цитував собі з якогось філософа: „Панувати над рабами, обернути кожного на автомат, — такий, здебільшого, намір у деспотів”...

...Так знайте, — говорив до стінки далі, — Прокіп Конюшина ніколи не буде зрадником. Я загину, сотні й тисячі таких, як я, але ніколи, ніколи не продаватиму сестри своєї. І нікого не продаватиму. Юдою не буду.

Фавст плакав... йому все ще, здавалося, стояв образ слідчого Однорогова, говорив ніби до

нього:

— Каже мені Однорогов: „Ти, Конюшина, трудового проісходження, ти — бедняк, ти полу-чіл образовані, ти, наконець, не Грицько ілі Омелько какой-то... но, почому, із какіх побуж-деній ти прімкнул к преступному обществоу са-мостойніков! Почекуя прінял участі в возста-нії?”

Конюшина відповідав:

— Ая... Пішов, не можна не йти, бо коли під-палили хату Грицькові та Омелькові, то вони лише тоді за вила і гідність свою згадають, ая... Мені ж, самі сказали, людині свідомій, треба свідомо і прямо у вічі ворогові дивитися...

Так йому, нібито, сказав був Фавст, а він на це усміхнувся, дав гарну папіросу:

— Кури, мовляв, Конюшина, наші, а скажи нам, де поділися ваші, де були бандити?

Перехилив Однорогов через стіл голову і, трохи заспаний, процідив крізь зуби:

Замахнувся і на всю руку вдарив по зубах.

Фавст, пам'ятає, до крові, до кістки прокусив йому руку ту — тільки прикладами врятували життя Однорогову, занапастивши Фавсто-ве: його тримали після цієї історії три місяці в так званому секретному підвідділі.

...Дні текли. Конюшина почав кашляти кров'ю, — тоді перевели до загальної тюрми, до камери Ч. 12.

— Дзинь-бом, дзинь-бом...

(Подати уривки з пісні, настрій).

— Слухай, — каже мені Фавст, — вони співають цієї пісні так, як смуток власний п'ють... Правда, чи? А мені здається, нема чого й сумувати: справді, я пережив був таку велику радість і захоплення, що й досі обертом голова йде, як згадаю минуле...

Кінь був у мене — Іскра, а коли виїздila наша сотня з лісу — у гривах кінських пісні цвіли, зелені бори дороги нам стелили, і ми були самі, як бір, зелені — такі молоді й завзяті...

На команду: „Кіннота, на коні!” вихром злітали, острогами дзвонили і стременами бряжчали, аж підкови цокотіли в коней — мчали так стегнами українськими; а поруч — бір, бором — ніч з вогнями йде: тоді горіли бори...

І знову співали старої тюремної пісні:

Слишно там ідуть...

Где-то, кого-то на каторгу ведуть...

— Не співайте! Не зацвітуть, ніколи вже не

зацвітуть пісні нагриві моого коня! І я все таки не буду журитися: ми вмираємо в ім'я наступних поколінь...

Підійшов до дверей, довго читав видряпане нігтем:

„Тут була остання ніч... Ми загинули за волю свого народу; той хто одвідає цю камеру, хай згадає нас... Земля українська кров'ю окроплена, вони — гній і труп... Люди без волі, без бажання навіть...”

Далі все було засмальцована, так що годі прочитати.

Фавст стояв і довго думав: йому не треба було говорити такі слова, не до нього звернена була скарга смертників...

— „Остання ніч”, — зафіксувала його пам'ять. — Коли ця остання ніч прийде до нього, Конюшини?

Знесилений упав на пазалізне ліжко. Він не пам'ятав уже, чи це був сон, чи справді було колись таке життя? Згадував...

— ...Сьогодні — багата кутя, ая... У мене не було ще тоді Іскри, не цвіли пісні наші над борами. Сояла мати коло столу, лямпадку перед образами засвічувала:

— „Святий вечір, діти, надходить, — казали, — не пустуйте!”...

І долівка в хаті, вимазана Оксанкою, блища, і наші очі дитячі блищали радістю і щастям... Мати не сердилася, коли малий Яцько смикав їх за спідницю, приказуючи: „Перший пиріжок, мамо мені!”

— „Добре, Яцю, тобі. А кому ж? Тільки тобі!” — гладили рукою його наїжачену голову й посилали до батька.

А батькові очі світилися, мов у святого Миколая на божникові, він садовив праворуч себе Яця, а ліворуч — Настусю, і бавив обох, ая...

Повз них проходила горда Оксана, вона старша була і робітниця в матері найперша; в Оксанчині косі, пам'ятаю, маком синіла стрічка... — „Чиясь файна молода буде”, — подумав. А вона повернулася тоді до мене, засміялася:

— Отакої, паничу наш, — сказала, — на вулицю нівроку вам, навідується, а дров урубати, то... „хай тато”.

Пожурила і пристрамила його тоді Оксанка; батько наче не чують цього — сива голова туркоче дітям якісь казкові слова:

— Ми вже того щастя не зазнаємо, а прийде

діти, ая... Та всім убогим людям дадуть землі...”

Надходила багата кутя, Святий вечір.

(Наступ Муравйова на село Рубіни, десятий відповідає. Смерть Фавстового батька. Скрині. Хліпalo у бур'янах зотліле село. Образ матері).

— „Надівай, Оксанко, стрічки Насті, в'яжи червоного пояса Яцеві”.

(Змалювати до дрібниць сцени бою. На чолі загону — Прокіп Конюшинина. Фавст-Конюшинина збожевілів у карцері).

Сторожукове пильне око; заспане, пом'яте якесь, мов простирадло у повії, обличчя, мутні очі, особливі вуса, схожі на тоненькі ковбаси — (підливані), якісь тютюновим димом; у передніх яснах — два здорові, вовчі зуби валькована шия...

Він, Сторожук, вклоняється Бейзерові:

— Хицький какой-то... — Сміється Сторожук.

Веселий він, звичайно, завжди в такі уроčисті хвилини. Мугикає з пісні два рядки:

Нудить Сторожукові горілка, тоді йде ригати до раковини. Йому нагадують, що треба поспішати.

Камера. Фавст узяв з нар свою торбу, розв'язав її, підходить до Конончука, каже:

— „У вас, дядьку, хвалилися, син є? Але він увечорі не принесе сюди — прийміть мою, я буду вашим гостем сьогодні.

Він повертається до Кленцова:

— „Не радійте, офіцере, з моєї страти... Пам'ятайте: „сотні поляжуть, тисячі натомість стануть до боротьби...”

Маламет молився богові. Вечір, ніч.

Фавст нерухомо сидів годину, скоса дивився на всіх нас і тихо шептав щось, а далі підвівся, поспитав пана Яцьківського:

— Де, твоя, Яцьківський, кружечка з (орлами), га? Дайте мені води!

Голос зростав, переходив у шепотіння:

— Чуєте, Сторожук списки читає?...

Він ще припав був до відра й пив воду, але після цього, свідомого, здавалося нам, вчинку, — він уже не приходив більше до свідомости, він збожеволів.

Ловив руками повітря, ніби намагався смикнути за повід коня... Бігає по камері, гукає:

— Кіннота, на коні! До бою!...

— Хлопці, чий кінь збіжить з Іскрою? Сторожукові потрібна кров моя? Маєш її, пий!

Він ударив щиколотками по пругові дверей, розбив до крові руки і, на здивовання усіх, по-

Нестор Ріпецький

ТИСЯЧА ДЕВЯТСОТ ПРОКЛЯТИ

Картки з нотатника

(Продовження)

11. жовтня.

Службові розмови між мною і професором завжди короткі. Казав же Монтецьке, що „чим менше люди думають, тим більше вони говорять”. А нам думати таки є про що. Міжнародня ситуація, очевидно, чим раз більше комплікується. За Карпатами хвилює. Серед поляків, а головно в Урядових колах помітне напруження. Рано викликав мене професор Д. Дотепер знав я його із його перекладів, часто друкованих в журналі „Ми”. І не сподівався, що крім літератури в нього можуть бути ще й інші зацікавлення.

Цікаво — література і контр-розвідка...

Дійсно, наш час — час парадоксів.

Після довгої розмови з проф. Д.. коротка розмова з професором С.

— Пане колего, почуваетесь на силах піднімтися такого завдання?

І пронизливі очі прямо в душу.

Ще б ні... Та ж у вісімнадцятому році життя людина готова на які хочете карколомні експедиції. А ще коли така експедиція принесе користь Українській справі, для якої сьогодні б'ється кожне молоде і старе Українське серце... Писав же Джозеф Конрад: „Я пригадую свою молодість і почуття, яке вже ніколи не повер-

чав малювати на стіні велику літеру... Не скінчив, а знову гукнув на всю камеру:

— Кіннота, на кон! Рівняйся, до бою ладнайся!

На порозі камери стояв Сторожук. Він узяв Фавста за скривлену руку, міцно стиснув її, глянув своїми мутними очима на всіх нас і вивів Конюшину з камери востаннє...

Комера занімала з жаху.

У сусідній камері, „етапній”, співали студенти — новаки ще нашої тюрми:

Ой, радуйся, земле,

Син Божий народився...

А Конончук держав у руках шматок хліба, що його дав йому Фавст з Поділля, і ридав.

2. 4. 1923.

неться, почуття, що я буду тривати вічно, що я перетриваю і море, і землю, і всіх людей”....

— Так, пане професоре...

— А ви, пане колего, здаєте собі справу з усіх небезпек, що вас ждуть і всієї відповідальнosti, що на вас спадає?

Голос професора спокійний і теплий.

— Так, пане професоре...

— Отже-до вечора. По вас приїдуть...

Дужий стиск долонь...

День якось довжився мені. Знаменитий Сенека Іванович, вітаючись зі мною, сказав:

— Шо ви сьогодні так важко виглядаєте? Іменували вас японським мікадом, чи що? Я пробував усміхнутися. Не знаю, чи мені вдалося. Але ніде правди діти, я почував себе не менше важним, як і японський мікадо. З тієї важності аж попав після полуудня в суперечку з Умедою. Як звичайно прийшов я до нього й якось ми зговорились про Карпатську Україну. Я очевидно, як і всі українці зв'язував із подіями на Карпатській Україні великі надії. Умеда вислухав моїх теорій, тоді почастував мене „честерфільдом” і усміхнувся.

— А я вам кажу, що даремні ваші сподівання. В сьогоднішній політичній ситуації не вказаним є зв'язувати поважніші надії із таким чи іншим інцидентом. Вони всі є тільки передвісниками вибуху вулькану. Вулькан будиться. Не будуйте хати на узбіччі вулькану, який кожної хвилини може вибухнути...

З нашої щоденної лекції нічого не вийшло. Я таки добре полаявся з Умедою і сердитий вийшов від нього. Навіть не запитався за здоров'я Іто Тіода. Іто це окремий для себе розділ. Походить з під Станиславова, з так званих калакутів, які, нібито, є нащадками татарів, помішаних із нашими людьми. Вона висока і зовсім гарна. Бліскучі, неспокійні очі і чорне волосся. Говорить по українськи і має вирізки із різних газет із місцевостей, де вона танцювала. В одних газетах її називали „прімабалеріна нелля Україна”, в других „Україніше характертенцерін”, але вона каже, що є магоментанкою і чи-

тає Коран. Крім української ї арабської мови, говорить німецькою, польською, англійською, французькою, італійською ї еспанською. Я підозріваю, що вона знає і японську мову, бо раз застав її над томом класичного японського епосу „Життя на дворі князя”. А, як мені каже Умеда, навіть у Японії є небагато людей, що можуть цю книгу свободно читати. Коротко сказавши, я її не вірю. А Умеда в ній, виглядає, закоханий по вуха. Вірить у неї ще більше, як у тіні своїх предків, перед тінями яких в нього завжди горить вогнь...

Приїхавши додому, я пробував читати. Та нічого з прочитаного не розумів. Все прислухався, чи не задзвонить телефон, або дзвінок.

Коли ж над Варшавою навис осінній холодний вечір, перед моїм домом зупинилося авто. Двох панів попрямувало до кам'яниці. Я відкрив їм двері. Обох я знов добре. Автом поїхали ми до професора. Там став я перед похідним образом Богоматері, образом, що відбув усі героїчні кампанії Української армії і, взявши у руки пергамент, прочитав присягу на вірність Українській державі. Підписаний документ на другий день дипломатичною поштою мав відлєтіти до Швейцарії, де професор держав спеціальний сейф для перевезування таких документів.

Після церемонії професор почастував нас овочевим соком.

Я повернувся на помешкання сам

Хоч і в цивільній одежі, я почував себе Українським вояком. І то вояком, що вже вирушив на фронт і завтра зустрінеться з ворогом. Нелсон сказав перед трафальгарською битвою: „Англія жде, що кожен старшина і кожен вояк сповнить свій обов'язок цього дня”. Мені і цілому моєму поколінню вчувається таке шодня і щоночі. Нам учувається голос розп'ятої України, що великим голосом кличе нас сповнити свій обов'язок. І обов'язок той сповняється щодня, що години. Раз по раз зриваються вибухи атентатів, експропорцій. Раз по раз український підпільник пригадує окупантів, що „Ще не вмерла Україна”, що доки один українець остався на землі, доти ворожий тріумф передвасний. Чи ж не підтверджив цього давно генерал Кроген, відважно заявляючи в форте Стівенсоні в 1812 р.: „ми здамо форту тільки тоді, коли вже не буде ні одного вояка для його оборо-

рони”. А Україна має ще багато, багато вояків. Недавно прийшла вістка, що українські підпільні заatakували київське летовище. Може це правда, а може її ні, але напевно і в Києві, так, як і у Львові, як і в Ужгороді, чи Чернівцях ще є досить українських вояків, яким вистачить сили вдергати Український форт до часу великої перемоги...

Чомусь пригадалось мені твердження моого товариша із Академії, литовського зденаціоналізованого князенка, який під час однієї дискусії сказав мені:

— Ви Українці, назагал гарні люди. Але в політиці ви істерики. Ви кричите тоді, коли треба сидіти тихо і сидіте тихо тоді, коли треба кричати. Ви взагалі нація Дон Кіхотів. Вмієте гинути за недосяжне, але не вмієте сягнути по те, що під ногами...

Зігізмунд князь Змунчилло типічний приклад модерної людини: піднімає з-під своїх ніг усе, що б там не було. Від того вічного піднімання він і згорбився і, правдоподібно, ніколи не потрапить випростатися, щоб глянути на сонце. Хто чого шукає...

А ми шукаємо сонця...

І я певен, що його знайдемо...

14. жовтня.

На початку пригадаю арабську мудрість: той, хто нічого не знає і знає про те, що він нічого не знає, є дурнем — стережися такого.

Той хто нічого не знає, але знає, що він нічого не знає, є простий — повчи такого...

Той хто знає, але не знає про те, що він знає, той спить — збуди його.

А той хто знає і знає, що він знає — той є мудрець — наслідуй його...

Річчіо Умеда має гостя і цей гість саме пригадав мені цю арабську мудрість. Гість Умеди — один із японських генералів, що здобували Манджурію. Умеда, будійський монах і японський поет, в одній особі працював із тим генералом в Манджурії. Генерал О., старший чоловік, перший японець із сивим волоссям, якого я побачив, говорив знамено по російськи, так що ми порозумівались без помочі Річчіо. Іто подавала зелений чай, який треба пити гірким і до якого я ледве звик і мовчала. Але її очі слідкували за кожним рухом генерала. Я певен, що вона не пропустила її одного слова із розмови, хоч мо-

гло видаватись, що вона і не звертає на нас уваги.

Ми, очевидно, говорили про Україну. Річчіо хвалився своїми поступами в українській мові і навіть продеклямував уривок із Шевченка. Я пробував із тих двісті японських слів, які мене навчив Річчіо, зложити бодай одно речення і не міг. Бісова мова. Пам'ятаю преший день моєї „науки”. Річчіо казав:

— Знаєте, як я вивчив польську мову? Я, викув цілу книгу „Кво вадіс” напам'ять. Це найкращий спосіб вивчити мову.

Очевидно, але забув додати, що для того ще треба мати й чортячу зорову пам'ять, яку мають японці. Він довгі тижні втюкмачував мені в голову „катагану” і гірогану”, а вкінці зачав втасмничувати в секрети гіерогліфів, з яких кожен уявляє собою цілий образ. А я ніколи до мальства особливих здібностей не виказував, а вже про те, щоб, пишучи, не крутити рукою, то таки ніяк не міг звикнути. Певно, якби моїм учителем був хто інший, а не надзвичайний Річчіо, я був би вже сто разів на ті всі „катагани” і „гірогани”, з гіерогліфами включно плюнув.

Генерал О. говорив, потягаючи запашну цигарку. „Ява”, советські цигарки продуковані спеціально для „заграниці”, які він привіз з собою із Москви. Я вперше в своєму житті курив советську цигарку і не міг її докурити до кінця. Істерія, сказав би мій литовсько-польський колега. Можливо.

— Знаєте, Українці мають багато дечого спільного з нами. Наприклад, цвіт вишні. Друге: постійний конфлікт із Росією. Тільки, що до ваших вищень росіянам далеко лекше дістатися, як до наших...

Коли я пробував витягнути знього, що він думає про політичну ситуацію і її можливий розвиток, він усміхнувся і добавив:

— Я думаю, що тут ми натрапили на ще одну різницю між нашими народами. Японські вояки, воюючи за цісара і Японію, думають тільки про одну річ, як виграти війну. Уста японського вояка відкриваються тільки раз, щоб якнайголосніше гукнути „банзай”...

Я мусів перервати цікаву розмову, бо мав виконати своє перше „доручення”. Виконав. Машина пішла в рух. Буде собі сердешний полковник Слівінський на бороду плювати, коли ціла

історія виявиться. Але, на Юпітера, щоб вона хоч не виявилася передвчасно, бо тоді дійсно ні сенатор Лободич, ні посол Волянський і трішечки не поможуть.

Я думаю, що подібне почуття мусить бути в тих, що, підложивши бомбу під ворожий міст, чекають коли надійде момент вибуху, який повинен завдати дошкульну втрату ворогові.

Коли зачнуть вибухати мої „бомби”?

21. жовтня.

Тиждень був поза Варшавою. „Бомби” підкладаються...

Сьогодні в амбасаді значне пожвавлення. Японські війська зайняли майже без бою Кантон. Це місто піддавалося цілі місяці жахливому бомбардуванню і велика частина мешканців утікла знього давно. Зайняття міста дозволило японцям перетяти залізничну лінію Ганков-Кантон, здається найважливіший шлях постачання китайської армії з-закордону. Річчіо не надто захоплений. Він дивний чоловік. Часами я навіть думаю, що він не зовсім погоджується із політикою свого Уряду, хоч я певен, коли б його покликали назад до армії він думав би тільки про одну річ: як виграти війну.

В Варшаві настрої піднесені. З однієї сторони теляче захоплення з приводу „Заользя”, з другої зрист анти-українських настроїв в зв'язку із Закарпаттям. Польська преса переповнена погрозами. Поляки стараються підтримувати мадярські зазіхання на Карпатську Україну; кажуть, що полковник Бек переговорює з румунами в справі поділу Карпатської України між Польщею, Румунією і Мадярщиною. Як виглядає, німці противляться тим усім плянам. Ми, очевидно, розуміємо польську істерію. Карпатська Україна, хоч і маленька і слабосильна, самим своїм існуванням висить мечем Дамокля над Польщею. Це ж саме відноситься і до москалів. Відроджена воля хоч би і маленького шматка Української землі-кольосальна моральна сила для всіх українців на всіх українських землях. Українська преса переповнена вістками з Карпатської України. Навіть стареньке „Діло” відмолоділо. Ще й би ні... Як так дальше піде, то й небіжчики не віддергать у гробах, а постають. Як то сказано в Захарії? „Полонені надії”? Ми всі в полоні надії. Великої, могутньої надії...

Аж дивно, як зворушені настрої впливають

на людей. Вороги стають приятелями, ми всі прощаємо собі навзайм усе, що лежало на серці. Немає місця на дрібні людські слабості. Все місце зайняла надія...

З Берліна приїхав приятель Умеди, європейський кореспондент Асагі Шінбун. Оповідав про серпневу візиту у мадярського адмірала Горті в Німеччині, якого приймали там із нечуваними парадами. Я не хотів слухати оповідания. І що той Гітлер затіває? Коли то так знати, про що більше вони обидва говорили крім того, що проявилось в вислідах Мюнхенської конференції... Сьогодні рано дістав листа від колеги Я. із Станиславова. Ціле щастя, що в нас не запровадили ще цензури, а то ми попали б. Пише, що серед молоді страшне хвилювання. Всі хочуть іти на Карпатську Україну, голоситися до Карпатської Січі. Багато вже й пішло. Но чами перекрадаються хто як може. До Надвірної прийшов перший поїзд з Карпатської України. На вагонах Тризуби... Боже миць, виразився б звідсіля і побачити Український поїзд...

Переглядаю Українські газети за цілий тиждень і роблю виліски. Умеда хоче мати якнайточніший образ настроїв Української публічної опінії. Він працює тепер скажено. Здається день і ніч. Тільки курить і п'є свій зелений, гіркий, як дереза, чай. І пише. Заповнюю своїми гіерогліфами цілі тонни паперу, які зараз відходять закордон. Натякає сьогодні, що японці думають відкривати новий консуліят у Львові. Консуліятом керуватиме правдоподібно Гото.

Гото симпатичний чоловік. Хитрий. Господь його святий знає скілько йому років. Я ніяк не можу пізнатися на їхньому віці. Виглядає на 20 літнього, а йому вже сороківка стукнула.

Цікава річ: Іто Тіода не було сьогодні. Не хотів питати в Умеди, але виглядає, що її вже кілька днів хіба немає, бо в його хаті так і видно відсутність хоч і магометанської, але все-таки жіночої руки...

Після полудня мав додатковий і надзвичайний іспит з господарської географії. Очевидно вислід такий, що про нього і додому не напишеш. Хіба в Сроковського українець може здати іспит? А дзуськи. Підручник має бітих 600 сторін друку і треба б було мати голову, як у чвертка, щоб запом'ятати всі ті правдиві і неправдиві статистики, якими начинена книжка. Сроковський взяв мій індекс у руки, розгорнув

МАН

ПЕРЕКЛАДАЧІ

(Закінчення)

Заява Піrogova дуже образила Мензса. Та він мовчки проковтнув гірку пігулку і за американською витриманістю промовчав. Грабунки були взагалі не до зрозуміння: американська уніформа, американська розмова... Зрештою ограбування навіть американського склепу з харчами. Загадкові грабунки. Підполковник Мензс сидів в кабінеті, міркуючи на всі боки. Найбільше його вражав монастир з завжди наглуго зачиненими брамами.

В зв'язку з бандитськими грабунками місцеве населення стало нарікати. До підполковника Мензса з'явилися представники місцевого управління і просили у нього вжити відповідних заходів. І не дивно! Бандити розмовляли американською мовою, одягнені в американську офіцерську уніформу. Вони знову обстріляли советську комендантuru. З того скористався Піrogov, склав американцям свій протест. Мензс відкінув протест та порадив „коллеzi“ відшукати провокаторів. Однак після розмови з Піrogovim, підполковник посилив та виставив у місті нові стійки, взяв на облік кожний підозрілий будинок, приділив особливу увагу, щоб в нічній годині ніхто не міг перейти з советської зони до американської і навпаки, а також виїхати з міста чи до нього в'їхати. Наніч американська зона була оточена стійковими і патрулями, на кожному переході, а на центральній площі та на каналі, що перетинає площу, з вечора до ранку вартували автоматчики. Але бандити так захаbnіли, що однієї ночі ограбували два магазини в американській і один у советській зонах.

Цілу ніч, після останнього грабунку, сидів підполковник Мензс, передумуючи справу бандитизму. Над ранком шифрованою телеграмою він попросив у вищого командування досвідченого слідчого, тим більше, що пасив-

і зразу покрутів головою, читаючи голосно:

— Нестор... грецко-католіцького визнання... ага... а може „пан“ нам скаже скільки корів є в Речі-посполитії.

Знаючи і так вислід такого „екзаменту“ я випалив, як із мушкета:

— Не можу точно сказати саме тепер, пане професоре, бо сьогодні мій стрік сподівався в своїй стайні уродин. І мене це не повідомив що вродилося: бичок, чи теличка...

Після моого „мушкетного“ вистрілу я вилетів, як із праці.

Цур тобі та й пек...

За Карпатами родиться Українська держава, хай усі академії і всіх Сроковських нечистих забере...

(далі буде)

ність коменданта совєтської зони Піrogova, викликала у Мензса підозру.

Слідчий, молодий, високий, худощавий старший льотнант американської армії прибув до коменданттури надранок.

— Старший льотнант Колн прибув на вашу вимогу, — зголосився слідчий у підполковника, показуючи документи.

— Дуже добре. Підполковник Мензс. Прошу сідати. Куріть. —

— Дякую. Не курю. Професія... розумієте! —

— Прошу вибачити ви-кадровий слідчий, чи...? —

— Як би вам сказати... Взагалі військовий слідчий. Зрештою ви добре розумієте. В документах написано. —

— Прошу вибачити. Не помітив. Ага, так!

— До праці можу приступити негайно. Сьогодні. —

Після снідання слідчий і підполковник поїхали автомашиною міста. Мензс докладно пояснював все, що потрібно слідчому, показуючи місяця і об'єкти грабунку. В разі потреби шофер Петерс зупиняв авто і підполковник докладно відповідав на питання слідчого. Ідучи понад каналом слідчий помітив з вузькими вікнами монастир та навколо колючі дроти.

— Що це таке? — запитав він у Мензеса, розглядаючи монастир та колючі дроти.

— Фактично докладно не знаю. Там у них якось в'язниця. Вночі чути стріли. Когось привозять і кудись вивозять. Декладно не знаю. Можливо бой Петерс знає. Він вже досить докладно обстежив все місто. —

— Це була колись фортеця якогось командира, потім в ній розмістився монастир. З приходом росіян монастир зліквідовано, монахів розігнали, а тепер там тюрма. Дуже суверо охороняється. В ній тримають тих, кого німці забрали на працю під час війни. Вони їх збирають і привозять сюда ночами, як поворотців на батьківщину. —

Повернувшись до коменданттури Колн попросив у Мензса дозволу вільно діяти за своїм уподобленням. Переглянувшись в кімнаті матеріяли, які стосувалися грабунків, Колн захопив з собою дощовник, виліз на дах коменданттури і ліг проти сонця, озброївся сильним біноклем і розпочав докладно вивчати місто та його околиці. Перегодом зійшов на долину, переодягся і поїхав з шофером Петерсом купатись на озеро.

На озері він купався і грівся проти сонця більше як дві години, змінившись за той час разів з 15 місце.

Минуло чотири дні. Слідчий нікого не допитував, робив все за своїм уподобленням, прогулюювався містом, купався, а потім ходив з кутка в куток, у своїй кімнаті, зосереджено думаючи.

П'ятого дня Колн з'явився до підполковника Мензса і попросив у нього вояків для виконання невеличкої нічної операції.

— Звичайно, що призначу. Але чи можу я знати, що за операція? — запитав Мензс у слідчого.

— Потрібно оточити декілька будинків і докладно їх оглянути. Передбачаю, що там ховаються бандити, разом з трофеями свого нічного промислу.

Підполковник положив на стіл ручку-автомат, відкинувшись на спинку крісла, ліве око здригнуло і прищурі-

лося. Слідчий почевонів. Потім поклав перед Мензсом плян міста і тихо заговорив.

— Ви, пане підполковнику, напевно розумієте, що обставини у яких ми перебуваємо, утруднюють мої дії. Розраховувати на допомогу з совєтської зони неможна й мріяти. Отже, досить того, щоб бандитам виконати грабунок у нашій зоні, а потім зникнути в совєтській і бути там у повній безпеці. В таких обставинах ми мусимо покладатись тільки на наші сили та спритність. Тяжко повіріти, що совєтські автоматчики стали б великою перепоною для бандитів. Але, коли б припустити, що їхні вояки чесно допомогли б нам, бандити однаково матимуть вихід. Наше оточення стійковими це-підковами, яка своїми краями опирається в озеро. А береги озера залишаються без контролю і нагляду. Оглянувши пляж на березі озера, я не зауважив зовсім нічого такого, що могло б перешкодити бандитам користатися вночі човнами і перевозити награбоване на протилежний берег, який до того ще вкритий лісом. —

— Добре, але на піску залишається сліди? —

— Протягом дня тисячі слідів залишають люди, які купаються в озері.

Гляньте, пане підполковнику, на мапу. Я помітив всі місця де відбулися грабунки і накреслив напрямі втечі бандитів. На перший погляд немов би хаотично розкидані в місті всі місця бандитських злочинів, а фактично вони творять з себе замкнене коло, в центрі якого залишається декілька будинків, які в свою чергу оточують невеликий сквер, серед якого стоїть альтанка. В цих будинках було що грабувати, але бандити чомусь залишили їх недогорканими. Крім того шляхи втечі йдуть кривулями, але знову ж таки вони прямують до скверу з альтанкою. Можна передбачати, що гніздо бандитів десь тут, в районі будинків і скверу. На наше щастя сквер і альтанка, хоч і знаходяться на кордоні обох зон, але контролю в них маємо право здійснювати ми. На мою думку ми це й мусимо зробити.

— Я гадавби, що таку контролю треба зробити нам негайно. Навіть зараз —

— Ні, пане підполковнику, Ви залишили за мною свободу дій. Отже прошу Вас, термін контролі призначу я. Думаю що ви погодитесь зі мною. —

— Дуже перепрошую вас. Ви маєте рацію. —

— Плян наш буде такий: не будемо ганятись за бандитами. Ми їм мусимо улаштувати пастку і вони самі вплутаються у нашу сітку. Виберемо вірних і надійних вояків та офіцерів і оточимо сквер та альтанку секретними стійками так, щоб ані одна людина чи звіріна туди не прошмигнула. Такі стійки виставимо і на березі біля човнів. Перший черговий грабунок буде для бандитів їхнім останнім. —

— Це все так, але це означає наперед заплянувати ще один злочин. А мені того б не хотілося, щоб не підривати довір'я і авторитету американського війська серед чужого населення. —

— Нічого не відіш, пане підполковнику, інакше можемо потім мати ще низку грабунків, які зовсім порушать авторитет американського війська. Об'єкт для грабування на мою думку треба бандитам підсунути нам. —

— Це правильно. Там ми їх і зловимо. —

— Того якраз нам би і непотрібно було робити. Зловимо двох-трьох бандитів, а далі що? Чи не ліпше було б, пане підполковнику, не перешкоджати їм, а дати спокійно ограбувати нас, а потім втекти бандитам. —

— Думаю, що це було б найліпше, бо таким чином бандити привели б нас самі до власної штаб-квартири. —

— Я теж такої думки. —

Підполковник кивнув, стверджуючи головою, немов би висловлюючи свою згоду з пляном.

— Чи передумали ви, пане Колін, з яких людей треба скласти групу? —

— В цій справі ми мусимо разом з вами все докладно обговорити. —

Ранком наступного дня розпочалося готовування. Все було передумано, передбачено і окреслено, як під час боєвої операції на фронти.

Виділені вояки були розподілені на окремі групи. Кожна з них одержала окрім завдання, що разом складали одну цілість операції. Перед підполковником та слідчим з'явився інтендент коменданттури, огryдна людина з невеликим животом, в німецькому одязі. На ногах інтендант мав черевики з німецькими шкарпетками по коліна, на голові зелений капелюх з пером, в руках шкіряна течка. Шофер Петерс був одягнений в спортивний одяг.

— Напевно така „пожива” зацікавить бандитів, — підморгнувшись сказав слідчий до підполковника, — можна бути впевненим, що вони підуть на неї. — Підполковник оглянув інтенданта і шофера.

— Ви звете тих, що доконують грабунки звичайними бандитами? Ні, пане слідчий. Негідники, що грабують населення, переодягнені в американську військову форму, це провокатори, за спиною яких стоїть хтось інший і поважніший. —

— Вел маєте рацію, пане підполковнику. І на мою гадку вони не є звичайними злочинцями. —

Вечером слідчий Колін щераз перевірив поготівлю груп. Керівникам нагадав знову про обережність, рішучість дій та велику уважність під час виконання операції.

В означений час групи вийшли до міста.

— Зайдемо ось до того ресторану, — звернувся інтендент Валк до Петерса.

— Цей нам не надається. Я знаю тут всі ресторани. Не турбуйтесь, я вас приведу на певну адресу. Там побачите всі „вершки” суспільства.

Петерс з Валком зайдли в головний вхід великого будинку з затемненими вікнами. Кинули на руки льокая каплюхи і поважно піднялися мармуровими сходцями до другого поверху. Це був люксусовий ресторан. Зайдли до залі, обдвівлися і сіли за окремим столиком. Відвідувачів було мало, переважно військові. За столиками сиділи совєтські офіцери, пили горілку й курили. В кутку грава музика. В одному з кутів сидів один з совєтських перекладачів, шушукаючись з якимсь цивільними. Валк закликав офіціяントа, витяг з кишень, не рахуючи, пачку доларів, фунтів та німецьких марок і недбало кинув їх на стіл, замовляючи вечерю. Течку положив так, щоб її бачив кожний. Потім він взяв і засунув до течки дві пачки з грішми. Це все бачив офіціянт.

— До речі, — звернувся Валк до офіціянта — ми приїжжі. Чи немає на 2-3 якоїсь вільної кімнати? —

Офіціянт улесливо вклонився і сказав, що постарається знайти. Валк з Петерсом замовили горілку, вино, пиво, сигари.

До столика підійшов офіціянт. Багатозначно шепнув, що кімнату знайдено, іх чекає авто і провідник.

— Стоп! стоп! Яка кімната? — п'яно запитав Петерс офіціянта. — Ага... гм... так... кімната. Чорт з нею. Давай, поїхали, бо я вже зморений. — Валк з Петерсом розрахувалися, кинули на стіл кілька доларів, немов би випадково на підлозі згубили 1000 марок. Проводир сидів в авті рядом з шофером, командуючи: „направо, направо, прямо туди”. Місто давно вже спало. Авто наблизялося до центральної площі, потім завернуло у якийсь темний вузький провулок. Загальмувало. До авта на підніжки скочили якісь два невідомі з пістолями. Третій стояв серед дороги цілячись з кольта.

— І ууд монінг, гутен абенд — промовив Петерс п'яно.

— Гаси світло — наказав один з бандитів шоферові. Далі було все розіграно як на піяніно, а товста течка Валка перешла до рук одного з бандитів. Кишени „вишванажено”, а Валка з Петерсом викинено з авта на дорогу. Авто з бандитами негайно від'їшло у темряву. Наслуховуючи Петерс визначив, що авто знову поїхало в напрямі центральної площі. Потім гуркіт мотора відчувся десь недалеко біля алтанки в садку.

— Як же це я забув?... Альтанка в садку має підземний хід. Я ж не один раз там бував. Як же це я міг забути? — Петерс зірвався з місця і побіг за автом.

— Петерс, бой! Куда ви? Слідчий наказав... крикнув Валк, але Петерс зник у темряві. Завернувши в один з проулків Петерс наткнувся на людину, що поволі прогулювалася в темряві, біля стін великого будинку.

— Містер, камрад! промовив Петерс до людини і здерев'янів. На нього дивився злій пронизливий погляд бандита. Людина піднесла руку з пістолею. Петерс пригнувся і стрибнув набік. Його щось гостро колнуло у лівий бік.

Молодший льотнант Клянд переходив середину вулиці з патрулями, наслухуючи тиші. Троє патрулів-автоматчиків йшли слідом за ним також і насторожено. Дійшовши до перехрестя вулиці вони почули притишений вигук: „Стой, гальт, гальт!

Патрулька подалася на вигуки. На пішоході лежав чоловік, а в глибині вулиці метнулась тінь. Перескочивши через лежачого два патрулі погналися за тінню, а Клянд з третім нагнулися над тілом.

— Це ж наш Петерс! — здивовано промовив Клянд. Він побачив на лівому боці шофера велику пляму, яка поступово збільшувалася. Петерс відкрив очі.

— Скоріше до коменданттури... як можна скоріше, — тихо прошепотів Петерс, закриваючи очі.

Сігнал- дві ракети вибухнули в повітрі. З американської коменданттури вискочило авто з комендантром, слідчим і автоматчиками. Машину зустрів патрульний. Вона зупинилася біля Петерса.

Що з вами, Петерс? — запитав слідчий, нагинаючись над раненим.

— Швидко... до альтанки... В середині... — ледви вимовив Петерс і голова його похилилася на землю.

— Ідемо — владно сказав слідчий шоферові, всідаючи до авта.

Раненого зараз заберемо. Ні в якому разі не зупиняєтись, не дивлячись ні на що-промовив Колн до шофера. Авто швидко подалося до альтанки. Зупинилося напроти високого будинку. Колн висів і наказав шоферові негайно відвезти раненого Петерса до коменданттури.

— Де Вінкс? — ледви шепнув Колн. Його хтось сіпнув за рукав. Колн зашепотів Вінксові: „Негайно і тихо захопити альтанку. Людей дати до середини. Там чекати, „гости“ незабаром прийдуть. Сігнали без зміни”. —

За декілька хвилин з головного виходу будинку вислизнули невідомі з вузлами на плечіх, швидко зникаючи в темряві. Слідком за ними вийшло ще двоє. Вони стали в тіні і щось тихо говорили.

— Здається все спокійно. Треба кликати останніх-почулася розмова російською мовою. Розвідчик Бен з двома вояками, ховаючись за деревами, слідкував за бандитами. В будинку мигнув промінь ліхтарика. Чиясь рука зачипила вікно. За декілька хвилин бандити вже виходили з будинка.

— Пішли до альтанки, — наказав один з них.

Бен негайно надіслав одного з вояків повідомити слідчого Колна. Сам тихцем пішов за злочинцями. Він боявся, що вони можуть змінити намір і зникнути у темряві. Попереджений про рух злочинців Вінкс ще раз обійшов своїх людей, перевіривши поготівля. Вояки причаїлися в альтанці. Нарешті з темряви винищали з вузлами і течкою вся шайка, яка зайшла до альтанки. Зупинилися. В цей час прямо в очі їм різонув спіл яскравого світла.

— Стій, гальт. Руки до гори. Генде гох! — почулися з усіх боків вигуки. Але бандити не перелякалися. Вони кинулися на комендантську патрульку, збили з ніг вояка з ліхтарем, а один в чорному рвонув до себе за автомат. Схопивши одного з вояків, прикрився ним і раптово кинув на другого. Вояки попадали. Бандит в чорному раптом стрибнув набік, а в руці мигнув ніж.

Вінкс, що тримав за ковніри двох бандитів, стукнув їх головами, кинув набік і ударив того, що в чорному подвійним ударом: у бік під ребра і в челюсть. Щось хриснуло, тіло گробило в повітрі дугу, збило з ніг ще одного бандита і упало на підлогу. Бандити були схоплені. Бій на тому скінчився...

До альтанки під'їхало два авта. До одного бережно положили пораненого бандитським ножем Бена, в друге посадили бандитів, забрали награбовані речі, вузли. Ранком учасників нічної операції вишукано у дворі коменданттури.

— Дуже всім вам дякую за виконану працю — промовив підполковник Мензес до вояків і офіцерів. — Окрему подяку складаю слідчому Колн. Велику справу зроблено. Банду зловлено.

А тепер треба відвідати наших поранених приятелів, особливо Петерса. Якби не він, може банди і не зловини б. —

В шпиталі для зловлених бандитів, що були поранені відведено окрему кімнату, як для чужинців. Тут перебу-

вало два злодії. Напроти них сиділо по автоматчику, на всякий випадок.

Підполковник з слідчим зайшли до злочинців.

— А-а-а, пане Пуркін! Здраствуйте, господін переводчик! Гадаю, що тут для вас безпечніше, як бути напр. комендантом конніцабору на Ухті? — промовив з усмішкою підполковник Мензес до перекладачів. Пуркін такою заявюю був цілковито заскочений. Він тільки щось пробурмотів про себе і відвернувся обличчям до стіни.

Слідчий з підполковником зайшли до пораненого бой Петерса. Побачивши відвідувачів, на його обличчі з'явилася усмішка. Лікар сказав, що хоч рана і тяжка але не небезпечна. Підполковник і слідчий привіталися і положили на стільчик пакунки з солодощами та овочами. Говорити було заборонено.

— Видужуйте бой Петерс. Потім поїдете до Америки на відпустку. Не турбуйтеся. Бандити зловлені. Ви зробили дуже важливу для Америки справу. Видужуйте. Приїйті вам від всіх офіцерів і вояків коменданттури. —

— Що за розмови? — хмурячись сказав лікар, а в самого обличчя сяло від усмішки. — Говорити заборонено.

Відвідали також і пораненого Бена.

За два дні слідчий Колн переслухав спійманих. Про злочинців повідомлено також і советського коменданта. Користаючись міжнародним правом, советський комендант запротестував перед американцями. Але всі докази були наявні. На слідстві один з бандитів оповів, що з монастиря до альтанки веде старий підземний хід. В самому ж монастирі коменданттура тримає зловлених збігців з СССР. Їх щодня переслухують, деяких стріляють на місці, інших вивозять до СССР. В окремій камері, люксусово обладнаній, перебувають у монастирі кримінальні злочинці СССР. Їхне завдання грабувати і компромітувати американців в очах місцевого населення. Бандитами керував перекладач Пуркін, який не є ніяким перекладачем і мови англійської не знає. Награбовані речі частинно забиралися самим советським комендантам, частинно віддавалися злочинцям-грабіжникам, а останні спроваджували до Москви. Крім того Пуркіну і Сужіні було доручено займатися також і шпигунством серед американців.

БІБЛІОГРАФІЯ

„ПРАВДА ПОБІДИТИ МУСИТЬ“

Так вірив знеможений тілом гетьман в повісті Б. Лепкого: „Мазепа — з під Полтави до Бандер“, виданій НТШ в Америці і ВУАН в США за матеріальною допомогою східно-европейського фонду, Нью-Йорк, 1950, друкарня Дніпро; обкладинка проф. В. Січинського, ст. 346.

Покійний Липа ніби для нас писав свою повість, перейняту непереможним духом Мазепи. Читач, що уважно прочитає її, найде багато подібного до сучасності. Ну, от хочби оте наполегливе намагання і заходи Москви, щоб за всяку ціну здобути вже немічного на вигнанні гетьмана. Подаючи тодішні взаємини на чужині, після полтавської поразки, Липа ніби перестерігає нас, не винищувати себе, шукаючи співпраці з ворогами. „Наш брат раду радить любить, чи послухати гетьмана, чи його скинути“, а не хоче розуміти, що „булава — це

хрест важкий, який нести треба на українську Голготу". Сотник Мручко найшляхетніша постать серед вигнанців каже: „Хоч як їх чортових дітей доля била, а все таки розуму не інавчила. Діти за булаву голови собі розчеплювали і внуки теж. Покаяніє якесь з оцим народом поганим". Та й само вигнання, він пояснює тим, що не любили землі своєї. „Господь прогнав нас із рідної Землі, як колись прарабатьків наших із раю, — твердить сотник старшинським паніматкам, — щоб ми туло землю, як слід полюбили, бо то сказати щиро, — любили ми її замало!"

I. X.

Евген Маланюк. Поезії в одному томі. Видано НТШ в Америці і УВАН в США за матеріальною допомогою Східно-Європейського Фонду. Ст. 307 —

Др. Никифор Гірняк: „Організація і духовний ріст Українських Січових Стрільців", накладом Вид. „Америка", Філадельфія 1955, 84 стор. вісімки, брошуроване.

Літопис Волині — Науково популярний Збріник волинезнавства, Рік II. ч. 2, 1955.

Визвольний Шлях — суспільно політичний і науково літературний місячник, Річник II/VII, Кн. 6. (6-92), червень 1955 р. Лондон-Англія-Європа.

О. Калинник: Комунізм ворог людства, документи й коментари, Лондон 1955, англ. мовою.

Конгресовий Рекорд з 4. травня 1955 сенатор Лоренс Смід з Вінкансін, помістив заувагу проф. Л. Добрянського-голови УККА про факти й фантазії відносно України й Білорусі в Об'єднаних Націях.

Конгресовий Журнал: Другого Конгресу Українського Студентства Америки відбутого 11 й 12 червня 1955 р. в Колюмбійському Університеті в Нью Йорку, виданий Українською Студентською Громадою в Нью Йорку з богатою інформацією про СУСТА. Редактор Роман Лисняк, друковано в друкарні „Дніпро" в Нью Йорку.

АБН — Кореспонденц-місячник в англ. мові, Том VI, ч. 5/6 травень-червень 1955 р. з цікавим змістом, про Конференцію в Бандунг, про побут президента АБН-у Яр. Стецька в Іспанії, письмо голови Шкотської Ліги Європейської Свободи Ждона Ф. Стюарта до Стейт Департаменту ЗДА.

др. О. Соколович

ПРЕС ФОНД ВІСНИКА:

- 1) На прес-фонд Вісника склали гості II-ва Турчанівських в Чікаго — \$27.—
- 2) Відділ ООЧСУ в Клівленді \$50.—
- 3) Відділ ООЧСУ в Картерет — збірка на хрестинах.
  - a) на прес фонд Вісника \$15.—
  - b) на В. Ф. \$25.—

ЗБІРКА НА „КОЛЯДУ" 1955 р.

Патерсон (Закінчення)

По \$3.—: Андрій Лопушняк. По \$2.—: Іван Бурда, Степан Сосовський, Василь Петришин, Волод. Сенишин.

По \$1.—: Михайло Антонів, Андрій Німилович, Михайло Бурний, Д-р Віктор Шандор, Антін Вакулінський.

Клифтон, Н. Дж.

По \$10.—: Палаце Мясній Маркет, Гуменний Осип, Фінканин Дмитро, Іслам Гасан.

ШОСТА ЗУСТРІЧ

Українців ЗДА і Канади.

На відзначення 1000-ліття

Християнської України

Організації Українського Визвольного Фронту ЗДА і Канади влаштовують 6 і 7 серпня ц. р.

Зустріч Української Громади

Місце зустрічі: Торонто, Всеканадійська

Національна Виставка,
(Canadian National Exhibition)

у південній частині міста, над озером Онтаріо.

В СУБОТОУ 6 серпня — Великий здвиг Сумівської Молоді,

В НЕДІЛЮ, 7 серпня, після Богослуження, в офіційній частині промовлятимуть визначні суспільні і наукові діячі ЗДА і Канади.

У мистецькій частині програми буде поставлена частина опери А. Вахнянина „Купало".

Виступ ансамблю бандурристів під керівництвом Ганущевського, виступи відомих артистів-співаків Канади і ЗДА.

Гідно відзначімо 1000-ліття Християнської України, численною приявністю на зустрічі!

Управи відділів ООЧСУ організують масові виїзди українців на зустрічі.

ВСІ НА ЗУСТРІЧ ДО ТОРОНТА 6 і 7 СЕРПНЯ!

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ „ВІСНИКА"

Передплата на рік \$4.00

Передплата на півроку 2.25

Ціна окремого примірника ..... .50

Всі передплати, зокрема з Канади, треба надсилати грошевим переказом (монет ордер), або в звичайних листах, на адресу адміністрації журналу.

Банкові чеки й грошеві перекази треба виповнювати на адресу:

"V I S N Y K"

P. O. BOX 304, Cooper Sta., New York 3, N. Y.
O. D. F. F. U.

Про всякі зміни адреси прохаемо негайно повідомляти адміністрацію, рівночасно подаючи і свою дотеперішню адресу.

Адміністрація.**“ВІСНИК” — ОРГАН ООЧСУ**

Редактує Колегія

Головний редактор

I. Вовчук

(Продовження)

По \$7.00: Сергій Винярський.

По \$5.—: Ольга Веприк, Гізма Василь, Брездень Мих., Самусь Прокіп, Микула Стефан, Кусяк Степан, С. Андрушин, Микола Савчин, Михайло Табачук, Петрушак Дмитро, Бобиляк Ст., Яремко Михайло, Панича Іван, Шиш Василь, Познахівський Вол., Цюпа Володимир.

По \$3.—: Качур Розалія, Плутенко Іван, Фенедяк Осип, Теофім Рудницький, Василь Палюх, Писанюк Антін, Лакота Іван.

По \$2.25: Табачук Василь.

По \$2.—: Чура Григорій, Музика Іван, Падловський Іван, Стесь Теодор, Ющук Іван, Др. Ю. Герман, Цапар Антіп, Зребетко Михайло, о. Мостицький, М. Попівна, Т. Січкоріз, Тихбір Петро, Ладичак Юля, Яциняк Михайло, Найда Микола, Урбанович Микола, о. Лев Єшикевич, Микола Нанців, Іван Макар, Штокало Володимир, Др. Роман Кос, Інж. Мікулович, Пядничка Лука, Хийрак Андрій, Садівник Теодор, Чабан Мих., Драйчук Мих., Масличан Осип, Поташник Дмитро, Блиха Іван.

По \$1.50: Мочурад Григорій, Др Кость Третяк.

По \$1.—: Іванюк Михайло, Біль Степан, Несторук Василь, Філь Василь, Клим Іван, Кардаш Ярослав, Максимюк Мик., Почмен Григ., Біломазур Ярослав, Кривка Розалія, о. П. Подоляк, Ф. Ключівський, Г. Могула, В. Могула, В. Медвідь, Гамза Дмитро, Шевчик Михайло, Стан. Повоній, Степан Носівка, Степан Матвішин, Серафим Бойчук, Богдан Гірняк, Самордяк Петро, Орловський Іван, Турчин Петро, Кушнір Степан, Чорний Дмитро, Фединський Нестор, Др. Е. Кіпель (Біл.), Олекса Улізко, Телемей, Пеленський Волод., Др. О. Гурка, Др. Кость Третяк, Лапічак Степан, Тиньо Михайло, Марщівський Теод., Поченюк Юрій, Богорецький Іван, Самій Михайло.

Бетлегем В. Ф.

По \$16.—: Іван Швець. По \$13.—: Шевченківський Концерт. По \$10.—: Вас. Коцопир. По \$7.—: Іван Мошлок. По \$3.—: Теод. Савицький, Прокіп Мотрик, Гнат Болозюк. По \$2.—: Вол. Заводський, Осип Кмець, Петро Гентиши, Павло Похонський, Василь Гук, Волод. Качмар. По \$1.—: Мих. Брус, Вас. Гонтарик, Стах. Винницький, Мих. Віжик, Мих. Мищак, Мих. Мороз, Іван Кулик, Лавро Печений, Іван Вус, Мих. Березинський, Іван Козак, Василь Березецький, Василь Романишин.

Аллентавн, Пенсильвенія

По \$10.—: Є. С. Б., Др. Мончак. По \$5.—: Федорак Іван, Юрічко Михайло, Карпяк Ярослав, Стасів Іван, Романів Іван, Базиліяк Волод., Тищенко, Муха Стефан., Іванів Михайло, Хорват Дмитро, Бінгер Отто, Соблівий Василь.

По \$4.—: Мотрук Прокоп, Др. Драй. По \$3.—: Процак Іван, Путько Михайло, Вощукієві Андрій, Заздворський, Губенко Теодор, Мотрик Прокіп. По \$2.—: Бойко Роман, О. Левицький, Кутура Микола, Гудз Дмитро, Огородник Василь, Попюк Володимир, Ковальський Іван, Баранчак Михайло, Федорак Володимир, Фараняк Григорій, Тарнавська Марія, Кузьмак Василь, Доломовський Ярослав, Кметь Петро, Павлюк Іван, Федорак Іван, Ганич Іван, Пукшин Микола, Коромець Іван, Мотузко, Горбач Іван, Дамчук Теодор, Проць Андрій, Темач Іван, Маланчук Оксана, Вокріч Іван, Щепанський Андрій.

По \$1.—: Ключко Сергій, Ценкій Юрій, Облещук Григорій, Салин Іван, Лисикович Мих., Федак Юрій, Лесек Франк, Голод Стефан, Гулич Дмитро Халупа Михайло,

Дячук Андрій, Парашак Дмитро, Гришко Микола, Кацапір Василь, Єдинак Андрій, Савка Макс., Король С., Юрчак Мих., Черняцький Василь, Ігуляк Іван, Мандзя Петро, Зінченко Яків, Процак Іван, Керкуш, Сиванич Михайло, Маркович Степан, Горобовий Петро, Ядловський Іван, Кресіней Іван, Стапіславський, Лепота Осип, Збавдин Василь, Олексів Ілько, Ів. Кисілевська, Кривоніс, Вус Іван, Гук Михайло, Савицький Теодор, Журило Вархала, Пасіка Іван.

Відділ ООЧСУ НЮ ЙОРК

По \$15.— зложили: Дмитро Залізняк, Бойко Іван. По \$11.—: Копчинський Володимір. По \$10.—: Гончарів Анатоль, Василь Магаль, Михайло Гранківський. По \$5.—: Думка Г., нечіткий, Д. Крижанівський, Микола Паславський, Петро Пончак, Брати Ромашко, Геба Іван, Іван Гранківський, Гр. Кравчук, Мих. Чубатий, Вас. Караванович, А. Кравчук, Іван (нечіткий), Дмитро Гогій, Микола Бойчук, Теодор Спорток, Михайло Рудик, Микола Бойчук, Михайло Луковський, С. Курнявка, Павло Гуль, Поділля, Арка, Олімпія Лік. і Вина, В. Пуйда, Іван Яцун, Киїфек Роман. По \$4.—: Михайло Салдан, Мор. Решетник. По \$3.—: Івасишин Микола, Юрій Мочула, Евген Лопчак, Іван Вовк, Петро Сухай, Григ. Деркач, Степа Левін, Григ. Юрків, Теодор Шміга, Лев Михайло, Петро Казімірчук. По \$2.—: С. Свінтух, Василькевич Евгенія, Василь Заганяч, нечіткий, Ник Шарабин, Самин, Микола Процик, Степан Вітенюк, Марін Задор, Ліда Галецька, Роман Костирка, Роман Стефанишин, Василь Якімів, М. С., Теодор Шміга, Корнило Лучка, Петро Бродич, Юрко Фідиняк, П. Нич, М. Брухаль, Ярослав Галатин, Евген Вовк, Мир. Грицина, Пет. Телешевський, Теод. Машенько, Іван Савицький, Кароль Наконський, Анас Демкович, Іван Сенюта, Ст. Дзеря, Мих. Гуля, Кат. Гуля, Ант. Кривий, Ник. Слободян, Гр. Гранківський, Вас. Геба, В. Баран, В. Ліщинецький, Евген Гричура, Кулик Андрій, Прибалський Михайло, Гевко Василь, Дорош Осип, Шишка Семен, Копець Михайло, Кожух Корнель, Кіро Миколай, Посівич Миколай, Лисий Михайло, Шот Пилип, нечіткий, Д. Василькевич, І. Макар, нечіткий, Вислинський, Теодор Рацке, С. Новомлинський, Венгер Михайло, Качалуба Теодор, Петро Задорецький, Роман Підгорецький, М. Кузло, Атанас Федоляк, М. Сурмач, М. Чоманчук, Давиденко, Демнів Іван, нечіткий, Марія Финник, Я. Бобак, Х., Степан Бардигула. По \$1.—: Саловій Т., Петро Яблонь, Михайло Датчук, Н. Н., Я. Чекалюк, Д. Залізняк, Петро Крижанівський, Михайло Гладкий, Наталія Філіпович, Володимир Ганчук, Ярослав Михайлишин, Микола Тарнавський, Петро Литвин, Іван Ринчак, Анна Цвік, Іван Колодій, Володимир Гладди, Л. Грицак, С. Кіт, Василь Лавро, В. Батіх, П. Степан'ків, Оприськ, Іван Онищак, С. Чайківський, С. Мельник, Ярослав Сірий, Павло Накопичний, Григорій Чорній, Йосиф Райса, Петро Бурик, Петро Меуш, Володимир Доляк, Вовк, Василь Данько, Іван Печевіч, Павло Тарапаско, Федор Саженко, Стеф. Бориченко, Магмет, Фран. Левків, Ф. Нетреба, Слободян, Григ. Геба, Олена Катка, Марія Черпак, І. Яцун, В. Новак, Мозулевський, Башуцький, І. Мелешко, Ковальчук, Дотника, М. Ховалько, Гаврилюк, Б. Калавур, Кушнір М., Чохович Богдан, Іванів М., (Продовження буде)

~~~~~
У „Вісникові” ч. 6 за червень ц. р. на ст. 22 надруковано: модерні молитви замість модерні мотиви.